تصوير ابو عبد الرحمن الكردي

شەهید عوسمان عوزیری

منتدى اقرأ الثقافي
www.iqra.ahlamontada.com

شۆرشی دیاربەکر

ئامادەکردن و ڕێکخستنەوەی

بەڕێز: حاجی ئیبراهیم چەرمەگا

بێ گۆڕو شوێن بەدەم باوە
لاشەم وردەو توڕ دراوە

شەهید عوسمان عوزێری

ناوی کتێب: شۆڕشی دیار بکەکر
نوسینی: شەهید عوسمان عوزێری
ئامادەکردن و ڕێکخستنەوەی:
بەرزان حاجی ئیبراهیم چەرمەگا
کۆمپیتەر: مەڵبەندی ڕێکخستنی
سلێمانی
تایپی کۆمپیوتەر: هەوار ئەحمەد
ڕەشید
بەرگ: جەبار فارس و سامان حمه صالح
تیراژ: ٥٠٠
چاپی دووەم
چاپخانەی ئۆفسێتی داناز
ژمارە سپاردن: ٣٩٥ ساڵی ٢٠٠٠

پێشکەشە بە..

*هەموو ئەو شەهیدانەی کورد کە بۆ پیرۆزی رزگاری گەلی کوردستان گیانیان بەخشی.

*سەرجەم ئەو قەڵەمە راست بێژانەی داکۆکیان لە مافی کورد کردووە.

*ئەو ئەدیب و نوسەرانەی بە راستگۆیی مێژووی گەلی کوردیان نوسیوەتەوەو بەردەوامن لەو خەباتەدا.

سەرنج/ ئەم پەرتوکە چاپی یەکەمی لە ساڵی ١٩٦١ لەسەر ئەرکی حاجی ئیبراهیمی چەرمەگە بەچاپ گەیەنراوە.

سوپاس و پێزانینم بۆ..

-بەرێز کاک شەماڵ عەبدولوەفا، کە هاوکاری دڵسۆزانەی کردم.

-بەرێز مامۆستا عومەر مارف بەرزنجی، کە هاوکاری و زانیاری زیاتری پێ بەخشیم.

-بەرێز برای شاعیر ئاوات حەسەن ئەمین کە ماندوو بوو لەگەڵ زانیارییەکانی بەچاپ گەیاندنی ئەم کتێبە.

-بەرێز ئازاد سەوزە کە بە خەمخۆری دڵسۆزییەوە هاوکاری کردم.

-بەرێز هیوا رەئوف و بەرێز محەمەد مەردان کە هاوکارییان کردین لەروی ئەدەبییەوە.

بەرزان حاجی ئیبراهیم چەرمەگا

دەستپێك

بەرزان حاجی برایم چەرمەگا

توێژینەوەو لێکۆڵینەوە لەسەر ژیانی نوسەرێك لە نێو میللەتێکی بەش مەینەتی وەکو کورددا هەوڵو ماندوبوونی زۆری پێویستە، هەرچەندە روپەڕی زۆربەی رۆژنامەو گۆڤارە کۆنەکانم پشکنیو پرسو راوێژی زۆرم بە هاوڕێیانی (شەهید عوسمان عوزێری) کرد بۆ ئەوەی تیشکی زیاتر بخەمە سەر ژیانو بەرهەمو لایەنە نادیارەکانی ئەم نوسەرە شەهیدە، هیندەی لەتوانام دا بووە درێخی خودیم نەکردووەو کاتی خۆی لە دیوانە شیعری (شەهید عوسمان عوزێری) کە سالی ۲۰۰۰ بە چاپمان گەیاند کە کۆی شیعرە بلاوکراوەو بلاونەکراوەکانیەتی بە چڕو پڕی ئەو زانیاریانەی ژیانی ئەم نوسەرەمان بلاوکردەوە، بەلام ئەوسا دەمزانی ئەم نوسەرە شەهیدە زیاتر هەڵدەگرێ لەسەری بنوسین، دیسانەوە لە پرۆژەی کۆکردنەوەو لەسەر نوسینو بەچاپ گەیاندنەوەی بەرهەمەکانیدا گوزەرێکم کردەوە بەناو رۆژنامەو گۆڤارەکانداو هەندێ شتی بابەتیم چنگ کەوت کە دەکرێت لە ئایندەدا پرۆژەیەکی رۆشنبیری چاك پێکبهێنێنو هیوادارم روناکی پاپ ببینن.

ئەم نامیلکەیەی بەردەستیش یەکێکە لەو پرۆژانەو بە نیاز بووم لەگەڵ چەند نوسینێکی رۆژنامەی خەبات سالی ۱۹۶۰-۱۹۶۱ لە دووتوێی یەك کتێب دا چاپیان بکەم بەلام بە پرسی هاوڕێیانم بە چاکم زانی جارێ تەنها ئەم نامیلکە مێژووییە بە چاپ بگەیەنم. هیوادارم

گیانی شەهید عوسمانی پێ شادبێت و سودێکیش بگەیەنێت بە خوێنەری کورد.

هەر لەم ناملکەیەدا بەچاکم زانی ئەو خوێنەرە خۆشەویستانەی دیوانی شەهید عوسمان عوزێری بەردەستیان نەکەوتووە، گوزەرێك بە ژیانی ئەم نوسەرە چەلەنگەدا بکەن و شارەزایی توانا و لێهاتویی ئەم شەهیدە نوسەرە بن بە هیوام ئەمیش سودی خۆی هەبێت.

ژیاننامەی شەهید عوسمان عوزێری

ئەم نوسەرە خاوەن هەڵوێستە شەهیدە ناوی (عوسمان ئەحمەد رۆستەم)ەو ساڵی ١٩٣٦ لە دایك بووەو لە عەشیرەتی عوزێرییەو نازناوی ئەدەبی و سیاسیشی (عوسمان عوزێری) بووە.

ساڵی ١٩٤٤ لە شاری سلێمانی و لە قوتابخانەی ئەیوبییە خراوەتە بەر خوێندن و قۆناغی خوێندنی سەرەتایی و ناوەندی بەسەرکەوتوویی لە سلێمانی تەواو کردووە. لە تەمەنی ١٧ ساڵیەوە تێکەڵاو بووەو بە ژیانی نوسین و وەکو پەیامنێر لە رۆژنامەی (ژین)ی سەردەمی مامۆستا گۆران هەندێ بابەتی ئامادەکردووەو ئەمە بوەتە سەرەتایەکی باش و بەهرەو توانای رۆژ بە رۆژ زیاتر چرۆی کردوەو گوڵی بەهرەی بەخشیوەتە گەلەکەی.

ساڵی ١٩٥٧ بۆ تەواو کردنی خوێندن روی لە بەغدا کردوەو لەگەڵ ژمارەیەکی دیار لە خوێندکارانی کورد ئەو کاتە لە بەغداد (کۆمەڵی ئاوازی کوردی)یان پێکهێناوە کە ناوەندێکی رووناکبیری و هونەری گشتگیر بووەو سەر بە (یانەی سەرکەوتنی کوردان) بووەو چەندین ئاهەنگ و شانۆیی کوردی و کۆڕیان ساز کردووەو توانا و لێهاتویی

(عوسمان عوزێری) دیار بووەو جێگەی متمانەی هاوڕێکانی بووە. هەر لەو ساڵانەدا توانیویەتی بەزیرەکی خۆی مۆڵەت بەدەست وەربگرێ بۆ پێشکەش کردنی بەرنامەیەك لە رادیۆی بەغداو لێهاتوانەو لێزانانە لە ئێزگەی کوردی بەغداوە بەرنامەی (خەباتی کوردستان)ی پێشکەش کردووە ناوەرۆکی بەرنامەکەی مێژوو تێکۆشانی کورد بووە لە ناوچە جیاوازەکانی دابەشکراوی کوردستاندا.

هەروەها لە بەرنامە رۆشنبیرییەکانی ئێزگەی کوردی بەغدا جار جارە پشتی خزمەتکرنی خۆی هەبووە. ئەو ساڵانە بووەتە ئەزمونێکی دیارو گرنگ لە ژیانی دوایی شەهید عوسمان عوزێریدا. لێرەدا پێویستە بڵێم ئەفسوس داخۆ چەند نوسینی بەبایەخی لەو بوارەدا لەناو چوون گەر بمانایەو لەبەر دەست بونایە بێگومانم خزمەتی گەورەیان بەگەلی کوردو خوێنەوارانی دەگەیاند.

(عوزێری) نوسەر وەکو بیریارێکی بەئاگای رۆشنکەر چەند وتارێکی سیاسیو لێکۆلیاری بۆ رۆژنامەی (خەبات)ی ئەو ساڵانە نوسیوەو بڵاوکراونەتەوە یەکێك لەو نوسینانە تایبەتە بە یادی (چوار ئەفسەرە شەهیدەکەی کوردستان)، کە لە ژمارە ٢٤٦-١٩ حوزەیرانی ١٩٦٠ بڵاوبوەتەوە زۆر هەوڵمان دا ئەو ژمارەیەمان دەست نەکەوت تاکو هاوشانی نوسینەکەی بڵاوبکەینەوە لەم نامیلکەیەدا هیوادارم لە ئایندەدا ئەو بوارە برەخسێت، زۆریش لەو نوسینە سیاسیانەی وەکو کۆڕی فیکری-سیاسی لە ئەڵقە رۆشنبیریەکان خوێندۆتەوە بۆ ئامادەبوانی کۆڕەکانی.

شەهید (عوسمان عوزێری) لە ژیانی خۆیدا توانیویەتی ئەم پەرتوكو نامیلکانە بەچاپ بگەیەنێت:

١.کۆمەڵە شیعری (گوڵزاری کوردستان) ساڵی ١٩٥٨ بە چاپ گەیەنراوە.

٢.لە پێناوی دادپەروەریدا دوو چیرۆکە یەکێکیان وەرگێردراوە ساڵی ١٩٥٩ بەچاپ گەیەنراوە.

٣.مێژووی جولانەوەی مامۆستایانی پۆڵەندە بابەتێکی لێکۆڵینەوەیە لەسەر خەباتی ڕێکخراوەیی مامۆستایان وەرگێراوە، ساڵی ١٩٥٩ بەچاپ گەیەنراوە.

٤.کۆمەڵە شیعری (کڵپەی دەرون) ساڵی ١٩٦٠ بەچاپ گەیەنراوە.

٥.شۆڕشی دیاربەکر لێکۆڵینەوەیەکی کورتی مێژوویی ئەو شۆڕشەو هۆکارەکانی نوشستی‌یە، ساڵی ١٩٦١ لەسەر ئەرکی حاجی برایمی چەرمەگا بەچاپی گەیاندووە. ئەم نامیلکەیە بایەخی بەڵگەیی هێندەیە کە بەڕێز (دکتۆر کەمال مەزهەر) لە کتێبی مێژوودا ئاماژەی پێدەدات.

ئەم نوسەرە پێشڕەوە پێشبینی زۆر لە ڕووداوەکانی کردووە و بەردەوام بووە لەسەر نوسین و وەرگێران، لە بواری نوسین دا (ئەشکەنجەی خۆشەویستی)و (یاسای قازییەتی) کە هەردوکیان ئەزمونی چیرۆك نوسین بوون روناکی چاپیان نەبینیوە.

لە بواری وەرگێران دا دوو کتێبی گرنگی وەرگێراوە کە بە داخەوە لە کاتی خۆیدا چاپ نەکراون بڵاونەکراونەتەوە، ئەوانیش (میر، نوسینی ماکیاڤیللی)و (ماجدۆلین) کە مستەفا لوطفی مەنفەلوطی وەری گێراوەتە سەر عەرەبی‌و ئەمیش کردویەتە کوردی.

ئەو کتێبانەی شەهید عوسمان عوزێری ئێستاش گرنگی‌و بایەخی خۆیان هەیەو خوێندنەوەی نوێش هەڵدەگرن.

عوسمان هوزێری لەسەرەتای شۆڕشی ئەیلولەوە لەگەڵ مامی (حاجی برایمی چەرمەگا)و خزمانی عشیرەتی هوزێری بەشداری کردووە لە شەڕی دەربەندی بازیان‌و بریندار کراوەو برایەکیشی بەناوی (عەبدوڵا ئەحمەد رۆستەم) لە ١٩٦٣ شەهید کراوە بەڵام کۆست‌و زیندان‌و مەینەتیەکانی رۆژگار شانیان لانەکردووەو بە کێوی وورەی باڵای ئەو نەگەیشتون. بەردەوامی لەنێو خەبات‌و تێکۆشان دا زیاتر قاڵی کردوو گیانی کوردایەتی زیاتر گەشە پێداو دانەبڕاوانە بەردەوام بوو لە خەبات‌و شۆڕشگێڕی‌و لە ژیانی خەباتی شاخیش دا کادرێکی سیاسی‌و راگەیاندنی هۆشیاری شۆڕشی ئەوسای کورد بوو. لە ئیزگەی دەنگی شۆڕشی ئەیلول لەگەڵ نوسەران‌و شارەزایان رۆڵی بەرچاوی هەبوو لە خزمەت کردن. هەوڵی دەدا لە رێگەی دەنگی ئیزگەی شۆڕشەوە وەکو کوردێکی جوامێر و جەربەزە بە ئایندەی سەرفرازی گەلەکەی وای لێ کردووە هەمیشە پشتگیری شۆڕشی کردووە و رۆڵی خۆی لە خەباتی رزگاری خوازی گەلەکەی بینیوە.

لە درێژەی ژیانی ئەدەبی‌و هونەری‌و سیاسی (عوسمان عوزێری) بەلەخۆ بوردویی‌یەوە توانیبوی متمانەی زۆرینەی هەڤاڵانی بەدەست بهێنێ‌و هۆشمەندی‌و روناکبیری لە ئاستێك دابووە هاوڕێیانی بەتێڕامانەوە سەیری لەلای بەهرەو توانای ئەم نوسەرەیان کردووە.

نوسەرێکی تەمەن ٢٩ ساڵ ئەو هەموو چاپ کراوو پەرتوك‌و نوسین‌و بەرنامە رادیۆییەی هەبوو بێت بێگومان دەبێت بەسەرنجەوە سەیری ژیانی پڕ بەهرەی بکرێت، بەڵام بەداخەوە ساڵی ١٩٦٦ روناکی هۆشمەندی ئەم نوسەرە خامۆش کراو عوسمان هوزێری شاعیر‌و نوسەر‌و وەرگێڕ‌و کادری سیاسی‌و راگەیاندن شەهید کرا لە پاش خۆی

تەنها کوڕ و کچێکی بەجێ ماو بەناوی (راپەڕ و شیرین) کە ئێستا لە هەندەرانن.

شێرکۆ بێکەسی شاعیر لە دیوانە شیعری (خاچ و مارو ڕۆژمێری شاعیرێ) لاپەڕە ١٧٣دا بەم شێوەیە باسی شەهید عوسمان عوزێری و شەهید بوونی دەکات:

چوارگۆشەیەکی هاوڕێی ناو ئەشکەوت بوین
هەموو جارێ سەرمان ئەنا
بە بازنەی ئەشکەوتەوە
تا ئەویش خەوی لێ ئەکەوت
لەبەر ئاگری رازی یەکدا دائەنیشتین
بەیانیەك (عوسمان)یان برد
عوسمان وەکو موورویەکی چاوشین
وەکو شیعرێکی سەربباڵ شین
لە رنو بەفری دیلمان و هۆمەران و گەڵاڵەدا
ونیان کردو نەهاتەوە
نەهاتەوەو نەهاتەوەو نەهاتەوە

لەراستەوە بۆ چەپ: عوسمان عوزێری، محەی هەرکی، حاجی برایمی چەرمەگا، وەزیری خارجی میسری. ساڵی ١٩٦٥ لە میسر.

عوسمان عوزێری

چەپکێ رازو بەسەر کردنەوە

عومەر مەعروف بەرزنجی

بەرکەوڵ:

کورد وەکو نەتەوەیەکی دێرین و پەژمردەی رۆژهەڵات، لاپەرەکانی مێژووی ئەدەب و بزوتنەوەی نەتەوایەتی و خەباتی نیشتمانی سەر رێژن لە نموونەی باڵاو وێنەی درەو شاوەو تابلۆی نەخشاوو شەهیدانی گومناوو رێبوارانی بەئاگای رێگای سەرفرازی و خەمخۆری رۆژانی کسپەو نەهاتی و وەیشومەکانی رۆژگار.

برادەری ئازیزو شاعیرو نوسەرو خەباتکاری نەگۆڕ (عوسمان عوزێری)شەهید، شاگوڵێکی گەشاوەو بەرەونەقی ئەو لاپەرە رەنگین و تۆمارە پرشنگدارەیە کە مێژووی نەتەوایەتی بە شانازی و شەوق و ئەلهاوە دەوری دەکاتەوە.

کاکە عوسمان خوێندەوارێکی تازە هەڵکشاوی بەهرەمەندو شاعیرێکی دیارو نوسەرێکی کارامەو چیرۆک نوسێکی بەتوانست و بیری رۆشن و وەرگێرێکی بەسەلیقەو رۆڵەیەکی بەئاگای مێژووی نوێ و خەباتکاری کە ئەبەردی رۆژانی تەنگانەو گوشراوی باوەڕی پیرۆزی کوردایەتی بوو، سی و شەش ساڵ لەمەوبەرو لەبارو دۆخێکی گرژو رۆژگارێکی تەماوی ئەم نەتەوەیەداو بە رووداوێکی مەرگەسات ئاسایی جەستەی شەکەتی خەڵتانی خوێن کراو کاڵای مەرگی لەبەر هەڵکێشراو رووی لە ژیانی جاویداتی کرد.

ئەم برادەرە بەوەفاو رچەشکێنە لەسەرەتاوە تابنەتای رۆژانی ژیانی نمونەیەکی رەزا سوكو بەئارام بوو، کارو هەڵسورانی ژیانی بەپێی بەرنامەیەکی دروستو دارێژراو بوو، جۆشو تەوژمو سەودای کوردایەتی‌یەکی راستەقینە لە هەموو جەستەو دەمارەکانی‌دا قوڵپی دەدا، لەیەکەم گوللەی شۆڕشی رزگاریخوازی ئەیلولەوە چەکی تۆڵەو خەباتی نایە نەرەی شانی‌و بەشداری‌یەکی کارای کردو بریندارپش کرا، بەڵام مایەی داخو نیگەرانی‌یە کە ئەم رۆڵە بزورگە خراوەتە گۆشەی بێئاگایی‌و بیر چوونەوەو تەنانەت یادێکیشی نەکراوەتەوە.

سەرەتای ژیانی ئەدەبی:

سەرەتای هۆگربوون‌و رووکردنە جیهانی ئەدەبو روناکبیری‌و هەوڵو تەقەللای لەم بوارەدا دەگەڕێتەوە بۆ ناوەراستی ساڵانی پەنجای سەدەی رابردوو، لەو رۆژگارەداو لەسەر رووبەری لاپەرەکانی (ژین‌و هاتاوو پێشکەوتن)و چاپەمەنی‌یەکانی‌تر هەندێ لە نۆبەرەو بەرکوڵی قەڵەمی دەبینران‌و بەخوێنەواران ئاشنا بوو، بەڵام شۆڕشی چواردەی تەمووزی ساڵی ١٩٥٨ وەك شۆڕشێکی نیشتمانی کاریگەرێتی‌یەکی سەرو مڕی بەسەر ژیانی ئەدەبی (عوزێری)یەوە هەبوو، بووە مایەی تەقینی کانیاوی روونی بەرەو گەشەسەندنی چالاکی‌و فراوان بوونی مەودای نوسین‌و بلاوکرنەوە، لەم سەردەمەدا رۆژنامەی خەباتو گۆڤاری شەفەق لاپەرەکانی بۆ ئاواڵە کردبوو، ئەمە جگە لە چاپکردن چەپکێ بەرهەمی ئاوازە.

بەرهەمەکانی عوزێری:

ئەو بابەتانەی کە (عوزێری) ئاشنایەتی لەگەڵدا پەیدا کردبوون و دەیویست لێ یان نزیک ببێتەوەو ببنەمایەی سەرنج و رامان و بایەخ پێدانی هەمە رەنگەن و خوا لێ خۆشبوو بەیەک جۆری رووناکبیری قنیاتی نەکردووەو لە چەند دەرگایەکی ئەدەبی و رووناکبیری و مێژوویی داوەو بە ویست و تاسوقێکی بێ سنورەوە لە هەموو گوڵێکی بۆن خۆش بۆ نێکی کردووە، شیعر، چیرۆک، شانۆیی، وەرگێران، بابەتی رەخنەیی، باس و خواستی کۆمەڵایەتی، وتاری سیاسی، تۆمار کردنی بەسەرهات و رووداوی مێژوویی، ئەمانەو هەندێکی تریش بەردەوام میوانێکی بە ئەمەک و رەزا سوکی دەست و قەڵەمو بیری رۆشنی کاکە عوسمان بوون.

ئێمە لێرەدا ناتوانین و ئەو هەلە نەرەخساوە کە لە مەودا یەکی بەرین و باسێکی سەرتاپا گیریدا قەڵەمی توێژینەوەو هەڵسەنگاندن و بە بالا برینێکی هەمە لایەنە بژمنینە کرۆک و مەبەست و بیری ئەم شەهیدە بالایەو سەرجەم بەرهەمەکانی بەسەر بکەینەوە، بەڵام رێی ئەوەیشمان لێ نەگیراوە کە بە نوکە قەڵەمێکی درشت و رێبوار ئاسایی کارەکانی بخەینە بەر چاوی خوێنەوارانی کورد.

عوزێری و شیعر:

عوسمان عوزێری لە رۆژگارێکدا چاوی کردەوەو بە حەز و ویست و تامەزرۆیی یەوە رووی لە میحرابی پیرۆزی شیعر کردو ئالودەی بوو، کە ئەم بابەتەی ئەدەبی کوردی لە شێوەو ناوەرۆک دا هەنگاوی گەورەی دەناو بەرگی خەملاندن و تازە گەرێتی بە بەردا هەڵکشا بوو، دیارە

(عوزێـری) وەك قوتابی‌یـەكی زرنگـی قوتابخانـەی شـیعری تـازە لـەم گۆڕانكاری‌یـەدا لاتـەرێك نـەبوو، بـە كـوڵ و دڵ بەشـداری تێـدا كـردو شـیعرەكانی ئـەو سـەردەمەو دواتـری شـێوەیەكی هونـەری لـەبارو كەرەستەو ناوەرۆك و تان و پۆیەكی نەخشاویان بەخۆوە گرتبوو، لەپاڵ شیعرەكانی گۆران و هـەردی و كامەران و دیلان و ع ح ب و عـەلی فـەتاح دزەیـی و مـەدهۆش و كـامیل ژیـرو دكتـۆر ئیحسـان فوئـادو جـەمال شارباژێری‌دا سەرجەم بـوو بوونـە نمونـەی هـەڵبژاردەی شـیعری ئـەو قۆناغـە تایبەتی‌یـەی نەتـەوەی كـوردو هەژێەكەیشـیان لـە ئاسـتێكی هونەری تایبەتی‌دا بوون و یارە (گۆران)ی گـەورەیش مامۆستاو رابەرو سەردەستەی هەمووان بوو.

عوزێری لە دوای شۆڕشی چواردەی تەمووزی ١٩٥٨ بە ماوەیەكی كەم مسوّدەی كۆمەڵە شیعرێكی بە نـاوی (گوڵـزاری كوردسـتان)و بـە پێشەكی‌یەكی چڕو پڕی (محەمـەد ساڵح دیلان)ەوە خستە كتێبخانـەی كوردی‌یەوە.

ساڵی ١٩٦٠ كۆمەڵە شیعری دووەمی بەناوی (كڵپـەی دەروون)و لە ناوەرۆك و بەرگ و نەخشە سازی‌یەكی رەنگین و كاڵایـەكی بـەرەو نەتـەوە بڵاوكردەوە.

دیارە شـیعرەكانی عوزێـری و شێوەو نـاوەرۆك و رەوتـی هونـەری بابەتەكان پێویستی‌یان بە توێژینەوەیـەكی قووڵ و بەسـەركردنەوەیەكی بەریڵاو هەیەو ئومێدەوارم ئەو هەلەیش برەخسێ.

عوزێری و وەرگێڕان:

عوزێری جگە لە بواری شیعر دەیویست کە لە وەرگێڕانی بابەتی بەپێزدا دەورێکی هەبێ و لەم ڕێگەیەشەوە خزمەتێ بە خەرمانی ڕووناکبیری کوردی بگەیەنێ.

دیارە عوزێری لە نرخ و بەهاو پێویستی وەرگێڕان تێگەیشتبوو، دەی زانی کە کتێبخانە چۆلەکەی ئەدەب و ڕووناکبیری کوردی پێویستی یان بە بابەتی هەمەرەنگی جیهانی هەیەو ڕاپەڕاندیشی لە ئەستۆی خوێندەوارانی کورددایە.

ساڵی ١٩٥٩ نامیلکەی (مێژووی جولانەوەی مامۆستایان لە پۆلەندە)ی وەرگێڕایە سەر زمانی کوردی و بە چاپی گەیاند، هەر لەو ساڵەدا شانۆنامەی (لە پێناوی دادپەوەری) نوسەر (وجیە رضوان)ی لە نامیلکەیەکی تایبەتی‌دا وەرگێڕاو بە چاپکراوی خستی‌یە کتێبخانەی کوردی‌یەوە، سەرەڕای ئەم دوو بەرهەمە چاپکراوە چەند بابەتێکی تریشی ئامادە کرد بەڵام مەرگی لەناکاو مۆڵەتی نەدا ڕووناکی ببینێت.

عوزێری و چیرۆکی کوردی:

ڕاستە عوزێری وەك شاعیرێکی بەسەلیقەو خاوەن هەڵوێست ناسراوە، بەڵام سەرەڕای ئەم بوارەیش لەبەرەو پێش چوونی چیرۆك و نوسینی چیرۆکی کوری‌دا بەشدار بووەو مەڵۆیەکی خستووەتە سەر شارای تۆماری چیرۆك.

لە ناوەڕاستی ساڵانی پەنجای سەدەی ڕابردوودا کەسانی وەك (محەرەم محەمەد ئەمین، مستەفا ساڵح کەریم، شێخ مارف بەرزنجی، حەسەنی قزڵجی و محەمەد مەولود، مەم، و ئەمینی میرزا کەریم و جەمال بابان)و هەندێکی‌تر لە نوسینی چیرۆکی سەرکەوتودا باڵا دەست بوون و

وەك [illegible]ردی سێیەمی مێژووی چیرۆکی کوردی تۆمار دەکرێت، لەو سەر[illegible]ەدا (عوسمان عوزێری) وەك خوێندەوارو نوسەرێکی تازە پێگە[illegible]تووو چەپکێ چیرۆکی بە پێزی ناوەرۆك پۆشتەی لە رۆژنامەو گۆڤارەکانی (ژین و هەتاو)دا بڵاو کردەوەو جێی سەرنجی خوێنەران بوو.

لێرەدا دەتوانین کە چیرۆکەکانی (ئەشکەنجە[1])و (ژیانی هەژاری[2])و (لە پاش باران کە پەنەك[3])و (هاوڕێی ناپاك[4])و (کوتەکی زۆردار[5]) بە نمونەی ئاستی دەست ڕەنگینیو قەڵەم بە بڕشتی عوزێری دابنێین.

زۆربەی ناوەرۆكو بابەتەکانی عوزێریو کرۆکی چیرۆکەکانی بریتین لە دەردە کوشندەو کاریگەرەکانی کۆمەڵی کوردەوارییو ویستویەتی لە ڕێگەیەوە کێشە کۆمەڵایەتیەکان بوروژێنێو بە چەشنی مەسەلەیەکی گرنگی ژیانی نەتەوە بەسەریان بکاتەوە.

[illegible]تی کچی قازی محەمەد:

---

[1] ئەشکەنجە، گۆڤاری هەتاو، ژ ٨٤، س ٢٣ کانونی دووەمی ١٩٥٧.

[2] ژیانی هەژاری، گۆڤاری هەتاو، ژ ٨٦، س ٢٣ کانونی دووەمی ١٩٥٧.

[3] لەپاش بارانی کەنەپەی، گۆڤاری هەتاو، ژ ٩، ١٠ی مارتی ١٩٥٧.

[4] هاوڕێی ناپاك، ڕۆژنامەی ژین، ژ ١٥٧٢، ڕۆژی ١٩٦٠/١١/٣.

[5] کوتەکی زۆردار (ئەم چیرۆکە ڕۆژی ١٩٥٧/١٠/٩ نوسراوەو لەکاتی خۆیدا بڵاونەکراوەتەوەو دواتر خراوەتە کۆتایی نامیلکەی لە پێناوی داد پەروەریدا، چاپخانەی ژین، ١٩٦٠، ل ٢٧).

ناوەراستی سالی ۱۹٥۹ بوو کاکە عوسمان مسۆدەی شانۆ نامەیەکی لە کتێبخانەی (خەبات)ی سلێمانی نیشاندام وتی ماوەیەکە لای رەقابەیەو بەلام بەبێ رەزامەندی بۆیان ناردومەوەو ئەمجارەش سەر لە نوێ دەی نوسمەوەو هەندێ دەستکاری دەکەمو دیدەمەوە بەرەقابە، بەلام جاری دووەمیش ماوەی چاپکردنیان نەداو لە سەریان نوسیبوو کە بابەتێکی سیاسی یەو بلاوکردنەوەی قەدەغەیە.

ئەم مسۆدەیە تا رۆژی شەشی ئەیلول سالی ۱۹٦۱ لای من مایەوە، بەلام لە ئێوارەی ئەو رۆژەدا داوای مسۆدەکەی کردەوەو وتی لەوەناچێ کە بتوانین دانیشین ئیتر نازانم ئەو دەستنوسە کەوتە کوێ.وە ئەوەی پێویستە لێرەدا بوترێ کە ئەو رۆژە مانگرتنێکی سەرتاپاگێری هەموو کوردستانی گرتەوەو دوای پێنج رۆژ یەکەم گوللەی شۆڕشی ئەیلول بەرووی حکومەتی ئەو سەردەمەدا تەقیوەو شۆڕشی رزگاریخوازی کورد دەستی پێ‌کردو کاکە (عوسمان)یش بەشداری تێدا کردو بریندایش کرا.

کتێبی مێژوویی شۆڕشی دیار بەکر:

لیژنەی ناوچەی بەغدای پارتی دیموکراتی کورستان لە رۆژی ۲۸ی حوزەیرانی سالی ۱۹٦۰داو بە بۆنەی بیرەوەری لە سێدارە دانی (شێخ سەعیدی پیران)و هاورێ ئەبەردەکانی یەوە کۆبونەوەیەکی فراوانی پێکهێناو یەکێك لە بەشدار بووەکانی ئەو کۆڕە گەورەیە خوالێخۆشبوو (عوسمان عوزێری) بوو کە تێیدا باسێکی مێژوویی سەبارەت بەو بیرەوەرییە خوێندەوەو بابەتەکە لەلایەن ئامادە بووانەوە بەو پەڕی خۆشیو پەسەندی یەوە وەرگیراو دەست خۆشی لە نوسەر

کرا. بەڵام پاش ماوەیەکی کەم نوسەر کەوتە خولیاو سەودای پەیدا کردنی سەرچاوەو بەڵگەی زیاترو سۆراخی بەردەوام، تا بتوانێ باسەکەی فراوانتر بکاتو لە شێوەی کتێبێکی مێژوویی‌دا بەچاپی بگەیەنێ (شۆڕشی دیاربەکر) بابەتێکی بەپێزی لە کتێبێکی خنجیلانەی ٧٤ لاپەرەیی‌دا ئامادە کردو بە پێشەکی‌یەکی مامۆستای نوسەر (محەرەم محەمەد ئەمین)ەوە خستە ژێر چاپەوەو بەم دیاری‌یە تەشەنگەی کارێکی تابڵۆی پیرۆزو بەهاواری راپەراند.

شۆڕشی دیاربەکر لاپەرەیەکی خویناوای‌و مەرگەساتی بزوتنەوەی نەتەوایەتی باکوری کوردستانە دژی کەمالی‌یەکانو فرتو فێڵی ئەتاتورك.

لەم نوسراوەداو بە پێی مەوداو هەلو مەرجی ئەو رۆژگارەو دەستکەوتنی سەرچاوە توانراوە کە لەسەرەتاو بنەتای شۆڕشەکەو هۆیەکانی شکستی‌و لەناو چوونو ئەنجامی بدوێو هێڵەکانی هەڵچوونو داچوونی دیاری بکاتو بە کۆمەڵێ وێنەی دانسقەوە بخاتە بەر چاوو بەمەیش کارێکی سەنگینی بەئەنجام گەیاند.

لە کاتێکدا کە ئەم کتێبەی عوزێری بڵاوکرایەوە تا ئەو رۆژگارەو ماوەیەکی دواتریش هیچ بابەتێکی سەربەخۆ سەبارەت بەم شۆڕشە مێژووی‌یە بڵاونەکرابوەوە، بۆیە هەوڵی نوسەر لەم بوارەدا دەبێتە بەرکولو یەکەم بەرهەمی کوردی سەبارەت بە شۆڕشی باکوری کوردستان.

لێرەدا مەبەستم لەوەنی‌یە کە ئەم بەرهەمەی عوزێری هەموو کونو قوژبنێکی شۆڕشەکەی روون کردۆتەوەو بەڵگە نادیارەکانی خستۆتە روو، بەڵام دەبێ بەپێی ئەو سەردەمەو نەبوونی سەرچاوەی پێویست

کارەکەی نوسەر تابڵۆی مایەی پەسەندیو بەرهەمێکی پێشەنگی مێژوویی کوردە.

پێشەکی:

ئەگەر ئێمە سەیری مێژووی کۆن و نزیك بکەین بۆمان دەردەکەوێ کە نەتەوەی کوردمان چۆن بۆ سەربەستی خۆی و سەربەخۆی خاکەکەی خۆی بە پەرۆش بووەو خۆبەخت کردنی زۆر لا خۆشتر بووە لە پێناوی سەربەخۆیی و ئازادیدا لەوەی بە کەساسی و کۆیلی و ژێر دەستەیی بژی، هەر ئاوەهاش بە پەرۆش بووە بۆ سەربەخۆیی و سەربەستی گەلانی دراوسێ ی، بە هەموو وزەو توانایەکی یەوە لە کاتی تەنگ و چەڵەمەیان دا بە دەنگیانەوە چووەو چەکی هەڵگرتووە دژی داگیر کەرانی وڵاتانی نەتەوەکانی دراوسێ ی و چۆن لەسەر خاکەکەی خۆی خوێنی پیرۆزی خۆی رشتووە، واش لەسەر خاکی ئەوان بە هەزارەها رۆڵەی خۆی ناشتووە، ئەمە هەڵوێستی نەتەوەکەمان بووەو هەڵوێستی بەرامبەر مەسەلەی سەربەخۆیی و سەربەستی لە هەموو گۆشەیەکی گیتی دا، کە جێگای شانازی و سەربەرزی یە بۆ نەتەوەکەمان.

بەڵام داخەکەم پاداشتی ئەم چاکەیەی نەتەوەکەمان و ئەم دڵسۆزی یەی و ئەم دەروون پاکی یەی نەك هەر چاوپۆشین و بێ دەنگ بوون بووەو بەس لەلایەن ئەو نەتەوانەوە کە لە کاتی تەنگانەدا فریایان کەوتووەو لە دەست کۆیلەیەتی رزگاری کردوون، بەڵکو هەر کە لە تەنگ و چەڵەمەکەرزگاریان بووەو ئاهیان تێ گەراوەتەوە. رویان وەرگێراوەتەوە بۆ نەتەوەی کوردمان و لە باتی هەموو چاکەیەك بە ئاگرو ئاسن هاتونەتە وێزەی بەتەمای داگیر کردنی وڵاتەکەی و تواندنەوەی خۆی لەناو خوێنیاندا. وە نەتەوەکەمان ناچار بووە دەست بداتە چەك وە

لە پێناوی پاراستنی خۆی و خاکەکەی خۆیدا بکەوێتە شۆڕشی خوێناوی لەگەڵ ئەوانەی دوێنێ تەنیشت بە تەنیشتیانەوە لەسەر خاکەکەی ئەوان خوێنی خۆی ئەڕشت.

باشترین نمونەی سپڵەیی و ناپاکی و بێ مروەتی کە بەرامبەر نەتەوەی کورد بەجێ هێنرا بێ، کردەوەکانی حکومەتی تورکیای تۆرانی‌یە کە روو ڕەشی‌یەکە هەتا هەتا لە روخساری ئەو کار بەدەستە خوێنخۆرانە نابێتەوەو هەرگیز بە لەعنەت ئەکرێن.

پاش بڕانەوەی جەنگی گشتی یەکەم بە شکاندنی ئەڵمانیاو هاوپەیمانەکانی کە ئیمپراتۆریەتە شەق و شڕەکەی عوسمانلی یەکێك بوو لەوان، وە پاش ئەوەی سوپا سەر کەوتووەکانی دەوڵەتە ئیمپریالیزمی‌یەکان لە هەموو لایەکەوە گەمارۆی تورکیای لە پەلو پۆ کەوتووی لە نوزە براویان دابوو، وە بۆ ناو جەرگەی وڵاتانی تورکیا ئەکشان و شار بە دوای شاردا لەژێر چەکمەکانیاندا ئەپلیشایەوە. ئالەم کاتە پڕ تەنگ و چەڵەمەیەدا نەتەوەی کورد لە شاخەکانی کوردستانی تورکیاوە لەژێر سەرکردەی سەرۆکەکانیا هاتنە خوارەوە بۆ ئەوەی بچن بە دەنگ مستەفا کەمال و هەڤاڵەکانی تریەوە بۆ رزگار کردنی نیشتمانی هەردوولا (هەر وەکو مستەفا کەمال هاواری کرد) لە دەست داگیرکەرو ئیمپریالیزمەکان.

نەتەوەی کوردی بە شەرەفمان، لەسەر پیشەو رەوشتە بەرزەکەی باو باپیری کە چوونە بە دەنگ زۆر لێکراوانەوە بە چەکی خۆیەوە لەریزی پێشەوەی سوپای مستەفا کەمالەوە بوو بە پێشمەرگە بۆ رزگار کردنی نیشتمان لەدەست داگیر کەرەکان، وە بە هەزارەها رۆڵەی گەلەکەمان بوو بە قۆچی قوربانی لە پێناوی سەربەخۆیی و سەربەستی

تورکیاداو خوێنی لاوی کوردو تورک لە سپێرەکاندا تێکەڵ بەیەك بوون. مەسەلەی جێبەجێ کردنی نەتەوایەتی خۆی جارێ خستەلاوە بە تەمای ئەوەی دوای دەرکردنی هێزی ئیمپریالیزمی لە خاکی نیشتمانی هەردوولا، لەلایەن تورکەکانەوە پاداشتی چاکەی ئەدرێتەوەو ئەگەر هیچ نەبێ لە سنوری دەوڵەتی تورکیادا مافە نەتەوایەتی یەکانی خۆی ئەدرێتەوەو بە برایانە لەگەڵ نەتەوەی تورکدا ئەژین.

بەڵام پاداشتی نەتەوەکەمان چی بوو پاش بڕانەوەی جەنگی سەربەخۆیی و سەرکەوتنی تورکە کەمالی یەکان؟.. ئەو سەرکەوتنەوەی دەستیان نەئەکەوت ئەگەر یارمەتی و پشتیوانی کوردەکان نەبوایە؟؟!..

وە گەڕانەوە لە نەتەوەی کوردو بەندکردن و سزادان و لە سێدارە دانی نیشتمان پەروەرەکانی کورد بوو، کە هەموو خەتایەکیان ئەوە بوو داوایان لە مستەفا کەمال و دەستەو دایەرەکەی ئەکرد بەڵێنی خۆیان بەجێ بهێنن و نەتەوەی کورد لە کوردستانی تورکیادا بەمافە نەتەوایەتی یەکانی خۆی شاد بێ و بە برایەتی و دۆستایەتی لەگەڵ گەلی تورکدا بژی، نەك هەر ئەمە بگرە کەمالیە فاشستی یەکان دەستیان لەگەڵ دوژمنی دوێنێیاندا تێکەڵ کرد کە فەرەنسا بوو بۆلەناو بردنی کوردی دۆستی گیانی بەگیانی کە هەرە پیرۆزترین خواستی خۆی خستە ئەو لاوەو بەستی بەسەرکەوتنی گەلی تورکیاوە بەسەر ئیمپریالیزمەکاندا.

ئەم هەڵوێستە پڕ شوورەییەی کەمالیەکان بەرامبەر نەتەوەی قارەمانمان شتێکە لەهەموو کات و بارێکدا ئەوەشێتەوە و وەشاوەتەوە لە هەموو چینێکی کۆنە پەرستی چەوسێنەری فاشستی کە لەسەر فەلسەفەی رەگەز پەروەری بڕوا بە رێگاوە کە بنچی فەلسەفەی تۆرانی

لەسەر دامەزراوە. ئەو فەلسەفە نابوتە دارزیوەی نەك هەر سەرنەكەوتووەو سەریش ناكەوێ بگرە زیانێكی گەورەش ئەگەیەنێ بە پێوەندی برایەتیو دۆستایەتی میانەی گەلان.

نەتەوەی كوردمان پاش ئەوەی نەك هەر بێ هیوا بوو مافەكانی خۆی دەست بكەوێ لە سایەی سێبەری حكومەتی كەمالیدا، بگرە بە كردەوە بۆی دەركەوت كە ئەیانەوێ لەناو نەتەوەی توركدا بیتوێننەوە، هیچ ڕێگایەكی تری بۆ نەمایەوە بۆ دەست كەوتنی مافەكانی خۆی ڕێگای شۆڕشی چەكداری نەبێ، بەم جۆرە نەتەوەكەمان لە پێناوی ڕزگار كردنی خۆیو كوردستانی نیشتمانیدا وەبەسەركردایەتی پارتییە نیشتمانییەكانیو ڕۆڵە نیشتمان پەروەرە دڵسۆزەكانی دەستی دایە خەباتی شۆڕشگێڕی دژی تورانییە فاشستییەكان وە لەگەڵ ئەو چەكە پەرپوتەش كە بەدەستییەوە بوو، وەلەگەڵ ئەوەشدا كە هێزی كەمالی بە باشترین چەكی نوێ ڕازابووەوەو دەوڵەتە ئیمپریالیزمییەكان یارمەتیان ئەدا. ئەبینی لەگەڵ ئەوەشدا كە هێزی دوژمن لەگەڵ هێزی كوردە شۆڕشگێڕەكاندا هاوتا نەئەكرا. شۆڕشگێڕە نەبەزەكانی كورد كونە مشكیان لە سوپای تورك كرد بوو بە عەمارات، و كارێكیان پێ ئەكرد با بە دەواری شڕی نەكا. وەهەر چەندە ئەم شۆڕشانە نەگەیشتوون بە ئامانجی گەورە كە ڕزگاركردنی كوردو كوردستانە لە چنگی كەمالییە فاشستییەكان، بەڵام گەلێ دەست كەوتی گەورەی دەست كەوتووە كە یەكێ لەوانە بەدرۆ خستنەوەی توركە فاشستەكانە كە ئەڵێن گوایا توانیویانە نەتەوەی كورد بتوێننەوەو كێشەی كورد لە توركیا نەمێڵن!.

شۆڕشی (دیاربەکر) کە لە ٨ی شوباتی ساڵی ١٩٢٥دا هەڵگیرسا بە سەرکردایەتی قارەمانی نەمر شێخ سەعیدی پیران‌و هاوڕێکانی، یەکێکە لەو زنجیرە شۆڕشانەی لە پێناوی رزگار کردنی کوردو کوردستاندا هەڵگیرساوە لە دەست تورکە خوێن مژە فاشستەکان؛ لەم شۆڕشەدا هەر وەکو لە شۆڕشەکانی تردا قارەمانێتی‌و خۆبەخت کردنی بێ پایانی رۆڵەکانی نەتەوەکەمان دەر ئەکەوێ، لەگەڵ ئەو پەڕی جەردەیی‌و دڕندەیی‌و چەپەڵی دوژمنەکانی نەتەوەکەمان.

هەر وەکو لەم پەراوەدا ئەیخوێننەوە کە شاعیری نیشتمان پەروەری لاو بەراست‌و رەوانی‌و شێوەیەکی جوان ئەیگێڕێتەوە، بە بێ گومان ئەم کۆششەی (کاک عوسمان) بەتایبەتی لەم کاتەدا جێگای سوپاسەو تەقدیری هەموو کوردێکی دڵسۆزە کە ویستویەتی نەتەوەکەی بناسێ بە بەشێ لە خەباتە خوێناوی‌یە کۆتایی نەهاتووەکەی لە پێناوی سەربەخۆیی‌و سەربەستی خۆیدا بۆ ئەوەی لە قۆناغی ئێستایدا ئیلهام لە کردەوە قارەمانێتی‌یەکانی باو باپیری خۆی وەرگرێ‌و لە تاقی‌کردنەوەکانیان سود وەرگرێ.

نەتەوەی دلێری کوردمان ئەگەر چی هەموو کاتێک ئامادەیە دەستی برایەتی‌و یارمەتی بۆ هەموو نەتەوەیەک درێژ بکات وە هەموو چاکەیەکی ئەوان بە هی خۆی بزانێ -هەر وەکو مێژوو گەواهە- وە سەربەستی‌و دیموکراتیەت‌و ئاسایش پەروەرەو بەشێکی لەیەک دانەبڕاوی ئەزانێ؛ بەڵام لە هیچ کاتێکدا ئامادە نەبووەو نابێ دەستی لە مافەکانی خۆی بەربدا یا سەر بۆ ئەوانە دانەوێنێ کە ئەیانەوێ بیتوێننەوە. وە کۆششەکانی کەمالیە تۆرانی‌یەکان‌و ئەو ماڵ وێرانی‌و سەر گەردانی‌و خوێن رشتنەی لێ ی وەشایەوە چ لە نەتەوەی کوردو چ

لە نەتەوەی تورك هەموو بەڵگەن كە سیاسەتی تواندنەوە سەری نەگرتووەو سەر ناگرێ، وە ئێمە وا چاوەڕوانمان ئەكرد كە كار بەدەستەكانی توركیا دوای ئینقلابەكەی ژەنەراڵ كورسیل دەرس لە رابردوو وەربگرن و نەختێك روو ئەكەنە راستەقینەو تۆزە مافێك ئەدەن بە نەتەوەی كورد لە كوردستانی بە زۆر بە توركیاوە بەستراو، بەڵام دیارە ئەمانیش هەر لەسەر رێو شوێنی مستەفا كەمالی مامۆستایان ئەڕۆن و لە فەلسەفە بۆگەنەكەی لانادەن و لە مێژوو دەرس وەرناگرن، بەڵام نەتەوەكەمان سورە لەسەر رێو شوێنی شەهیدە نەمرەكانی بڕوا ئاڵای خەبات دانەنەوێنێ تەنیشت بە تەنیشت گەلی توركەوە تا رەگو ریشەی رژێمی تۆرانی نۆكەری ئیمپریالیزمی (ئەنگلو ئەمریكی) لە بن دەرئەهێنێ و كوردستانی نیشتمانی رزگار ئەكاو ئەگات بە هەموو مافەكانی خۆی.

زۆر سڵاو بۆ شەهیدی نەمر شێخ سەعیدی پیران سەر كردەی شۆڕشی دیار بەكری پیرۆز.

مامۆستا مەرم محەمەد ئەمین

سلێمانی- ٤/٣/١٩٦١.

وتەیەك

خوێنەواری شیرین ئەم چەند لاپەرەیەی والەبەر دەستاو ئەیخوێنیتەوە چەن دێرێکە لە مێژووی خوێناوی کوردو کوردستان.. باسی قارەمانێتیو نەبەزیو خۆبەخت کردنو چاو نەترساوی نەتەوە نەبەردەکەمان ئەکات.. باسی چەند رۆژانێکی خوێنینە لە ژیانو تەمەنی کوردستانی شیرینی دایکمانا. باسی ئەو رۆژە رەشانەیە کە نەتەوەی کوردی پاڵەوانمان لەژێر چنگی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی خوێنخوارو زۆرداردا بوو.. باسی ئەو کارەساتانەیە کە لە ساڵانی جەنگی گێتی گەورەی یەکەمدا بەسەر خەڵکی کوردستانی قارەمانا هاتووە.. لەو رۆژانە ئەدوێ کە نەتەوەی کوردمان بە زەیی بە مستەفا کەمال ئەتاتورکا هاتەوەو بوو بە پەیژە بۆ سەرکەوتنو رزگار بوونی تورکیاو بێگانە دەرکردن، کەچی پاداشتی مستەفا کەمالی سپڵە ئەوە بوو بەرامبەر بە کوردو کوردستان کە لەم چەند لاپەرەیەی بەردەستا ئەیخوێنیتەوە..

وە هەموو کوردێکی دڵسۆزو رەوشەن بیرو تێگەیشتوش هەست بەوە ئەکات کە پێویستە شارەزای مێژووی نەتەوەکەمان بینو وانەو پەندی لێ وەرگرینو لەو تاقیکردنەوەو کردارانەی باوباپیرمان سود وەرگرین. بەتایبەتی لەم قۆناغەی ئەمڕۆماناو ئیتر لەمەولا بەفشەو بەڵێنی درۆو فرمێسك رشتنی ساختەی بێگانەو خەڵکی باوەڕ ناکەین. وە پێویستە تێکڕا ئاواتو هیوامان تەنیا ئەوەبێ بزوتنەوەی رزگاری کوردستان بەهێز بکەینو ئامانجی کوردایەتی بکەین بە هەموو مەبەستێکمانو تا -رزین- لە پێناویا خەبات بکەینو بەخت بین..

هەر ئەو هەستە پیرۆزە بوو کە پاڵی پێوەنام بۆ نوسینەوەی ئەم چەند لاپەرەیە لە شێوەی وتارێکدا. بۆ ئەوەی لەو کۆبونەوەیەدا بیخوێنمەوە کە لیژنەی ناوچەی -بەغدا-ی پارتیمان کردی بۆ بیرەوەری خنکاندنی شێخ سەعیدی پیران و هاوڕێکانی. لە رۆژی ۲۸ی حوزەیرانی ۱۹٦۰دا هەر دوا بەدوای ئەوە خەریکی لە چاپدانی بووم بەڵام هەندێ هۆی تایبەتی بوو بەهۆی لەچاپ نەدانی، هەرچەندە چاپ نەکردنیم بە هەل لە دەست چوون زانی (لەو کاتەدا)بەڵام ئەنجامی زۆر بە باشتر گۆڕا چونکە توانیم هەندێ سەرچاوەی‌تر بخوێنمەوەو زیاتر زانیاری لەبارەی (شۆڕشی دیاربەکر)و جۆری ژیانی نەتەوەکەمان لەو سەردەمەدا پەیدا بکەم‌و بیخەمە سەری.. جگە لەوەی ئەو وێنانەشم دەست کەوت کە گەلێ سود بەخشن، چونکە نەک هەر دیمەنی شوێن‌و کەسانی قارەمان‌و رووداوی شۆڕشەکەمان پیشان ئەدەن، بەڵکو یادگارێکی زۆر پیرۆزن‌و پێویستە هەرگیز پارێزگاریان بکەین.

وەهەروەها لەوەو بەر وتارەکە هەمووی بەسەر یەکەوە بوو، لەسەر پێشنیاری دڵسۆزێك بەو جۆرەی کە ئەبینین کردم بە چەند بەشێکەوە بۆ ئەوەی خوێنەوارانی خۆشەویست لە خوێندنەوەی سەرو مڕی وەرس نەبن.

وەهیوایەکی زۆر گەورەشم هەیە کە بە وردی ئەم نامیلکەیە بخوێننەوەو هەموو هەڵوێست‌و رووداوەکانی بە قوڵی لێك بدەنەوەو پەندو وانەیەکی ئەو تۆی لێ وەرگرن کە جارێکی‌تر ئەو هەڵە گەورانە نەیەتەوە رێمان کە لەمەوپێش بەسەر بزوتنەوەی رزگاری نیشتمانی نەتەوەکەمانا هاتووە.. وە کەڵك لە باوەڕ پتەوی‌و نەبەزی‌و کارامەیی‌و خۆبەخت کردنی باوباپیرمان وەرگرین‌و پەیڕەوی کردەوە بەرزەکانیان

بکەین و ئەو رووداوانەش کە شایانی ئەوەن سوودیان لێ وەرگرین. بە شێوەیەکی زانیاری و فراوانترو روونتر بیسەپێنین و پەیڕەوی بکەین و لەسەر ئەو رێو شوێنە بزوتنەوەی ئەمڕۆو سبەیمان بەرین بەرێوە لە پێناوی ئامانجە دوورو نزیکەکانی کوردو کوردستانا..

ئیتر بۆ پێشەوە.

عوسمان هەورامی

٩٦١/٢/٧

قارەمانی مەزنی نەبەزی کوردستان

پێشەوای شۆڕشی دیاربەکر

شێخ سەعیدی پیرانی نەمر

شێخ عەبدولقادری نەهری
سەرۆکی کۆمەڵی ئیستقلالی کورد

دکتۆر فوئاد

ئەندامی کۆمیتەی سەرەوی کۆمەڵی ئیستقلالی کورد

وتـارەکە

خوشك‌و برایانی خەبات کەرو خۆشەویست

چەند رۆژێك لەمەوبەر لەم جێگایەدا کۆبوینەوە، بۆ یادو بیرەوەری چوار قارەمانە نەبەزە شـەهیدەکانمان (عـیزەت، خـەیروڵڵا، خۆشـناو، قودسی) کەلە ١٩ی حوزەیرانی ١٩٤٧دا [٦] بە دەسیسەی کاربەدەستانی سـەردەمی گۆڕ بەگۆڕی عێراق ملیان کرا بە پـەتا. بـەڵام گیـان‌و بـیرو باوەڕەکەیان هـەر وەکو ئـەوانی قۆچ‌و قوربـانی کـوردو کوردسـتان لـە مێشکی وردو درشتی ئێمەدا. لە دەرونی هـەموو کوردێکی دڵسـۆزدا جۆش ئەخواو بۆتە هەست‌و بیرو باوەڕو هیوا.

ئینجا ئەمرۆش کە ٢٨ی حوزەیرانە، یادێکی خۆشەویستی تری ئەمری لە یاد نەچوویەتەوە یادمان.

یادێکی گرنگی بە نرخ سەر لەنوێ برینەکانمان ئەکولێنێتەوە.

یـادێکی هـەرگیزاو هـەرگیز لـەبیر نـەچوو گوشـتەو زوون بەزامـە بزمەتە بەستوەکانمان یەنێتەوە.

---

[٦] لە رۆژی ١٩ی حوزەیرانی ١٩٦٠یشا لیژنەی ناوچەی (بەغدا) کۆبونەوەیەکی تری کرد. بۆ یادو بیرەوەری خنکاندنی چوار نەفسەرە قارەمانەکانمان لە بارەگای پارتیمان. لەو کۆبونەوەشا وتارێکم خوێندەوە بەو بۆنە پیرۆزەوە. دوایی کرا بە عەرەبی‌و لە رۆژنامەی (خـەبات)ی خۆشەویستی ئۆرگـانی پـارتی دیموکراتـی کوردستانی نەبەزدا بڵاوکرایەوە لە ژمارە (٢٤٦-سالی دووەمم)دا.

یادێکی وا کە هەتا هەتایە مێژووی خوێناوی کوردو کوردستان لە سەر لاپەڕەی نەخشینە بە نرخەکانی ئەپارێزێو بە زیندوییەتی بۆ ڕۆژگارو دوا ڕۆژ ئەمێنێتەوەو نایەڵێت کۆن بێ...

یادی قارەمانی مەزنی دلێری خەباتکەری چاونەترساوی نەبەزی کورد (شێخ سەعیدی پیران)و هاوڕێکانی کەوا لە پێناوی ڕزگاری کوردستانا. لە ٢٨ی حوزەیرانی ١٩٢٥دا بە دەستی کاربەدەستانی فاشیزمی چەپەڵی تورکیای تاوانکەر لە شاری (دیاربەکر)دا ملیان کرا بە پەتا.

یادی ئەو پاڵەوانە چاونەترساوانەی کە هەتا دوا هەناسەیان لە ڕێی ڕزگاری گەلە چەوساوەو نیشتمانە دابەش کراوەکەمانا بەخت بوون.

خوشك و برایانی دڵسۆزو بە نرخ زۆر شادمان بووم بەوەی بەم بۆنەیەوە ئەم هەلەمان بۆ ڕێك کەوت کە باسی هەڵگیرسان و کوژانەوەی ئەو شۆڕشە پیرۆزە بکەین کەوا کەم کەسمان لە چۆنێتی هەڵگیرسان و کوژانەوەی ئەزانین، چونکە کە وەکو ئیمپریالیزم و دەستو پێوەندەکانی کوردستانیان دابەش کرد، جگە لەوەی خوێندەواری و تێگەیشتوییەتی و چاوکراوەیی تەشەنەی نەسەند بوو ئیمپریالیزمیش مارەی نەداوە بەخەڵکی هیچ بەشێکیان ئامۆشۆی یەکتر بکەن و یەك لە یەکتر بگەن و ئاگادارو شارەزای ژیان و دەرامەتی یەکتری بن..

ئینجا ئەوەی کە زۆر باو و دەرکەوتوو بێ و مێژووی نەتەوەکەمانی پێناسرابێ ئەوەیە کە لە سەرەتاوە تا ئێستا پەرە لە پەندو وانە (دەرس) وەرگرتن ئەوەش بەهۆی ئەو هەموو جۆرە زۆرداری و چەرمە

سەرییەوەیە کە بەسەر کوردستانەکەمانا هاتووە لەو چەرخە مێژوویانەدا کە پیایا رابردووە.

لێرەدا ماوەی ئەوەمان نییە باسی هەموو ئەو رووداوانە بکەین کە بەسەر نەتەوەو نیشتمانە لەت لەتەکەمانا هاتووەو گشت گۆشەیەکی مێژووەکەمان بگرین، بەڵکو تەنها بە کورتی بە بۆنەی ئەم رۆژە پیرۆزەوە (بیست و هەشتی حوزەیران) ئەو رۆژەی کە یەتە پێشەوە خەڵکی کوردستان لەلایەکەوە هەموو جۆرە زۆرداریو چەوسانەوەو بێ نەرامەتیو کە نەفتیو بەسەر هاتی نەتەوەکەمانیان بیر ئەکەوێتەوە. وە لەلایەکی کەشەوە ئەوەیان بۆئەبێ بە پەندو زیاتر گەرمیان ئەکات لەسەر خەباتی بێوچان و سوور ئەبن لەسەر وەرگرتنی چارەنوس و ماف و ئامانجی خۆیان کە بە سەدان کۆرپەی جگەر گۆشەی ئەم کوردستانە لە پێناویا سەریان نایەوە. ئەڵێم بەم بۆنە پیرۆزەوە لەگەڵ بیرەوەریدا کورتە باسێکی چۆنێتی هەڵگیرسان و کوژانەوەی شۆڕشی دیار بەکر ئەکەین.

کوردو دەوڵەتی عوسمانیو رەگەزی تورك

دەوڵەتی عوسمانی کەناوی (خەلافەتی ئیسلامیەتی) بەسەرا بڕراو هەموو نەتەوە موسڵمانەکانی کەوتە ژێر دەسەلاتیەوە، زۆربەی ئەو نەتەوانە لە شێوەی ئەمارەتو نیمچە سەربەخۆییەکدا ئەژیان.. لە ریزی ئەو ئەمارەتە ناوخۆییانەی لە ژێر دەسەلاتی (عوسمانی ئیسلامیەت)دا بوون گەڵ ئەماراتی کوردیشیان تیا بووە. ئەمانیش وەك ئەوانی‌تر نیمچە سەربەخۆیی‌یەکیان هەبووە لەکارو باری خۆیاندا.. هەرچەند لە پێشەوە دەوڵەتی عوسمانی بە پێی (شەریعەتی ئیسلامی)و دادپەروەری لەگەڵ نەتەوە ژێر دەستەکانیا ئەجولایەوە، بەلام لە رۆژانی دواییدا کە بگرەو بەردە لە ناوا پەیدا بوو، چاو برسێتی‌و تەماحیش کەوتە ناوەوە. بەرە بەرە وای لێ هات کە رەگەزێك بە تەنیا دەست بەسەر دەوڵەتا بکێشی‌و شیرازە تێك بچێت (ئەویش رەگەزی تورك بوو) ئیتر ئەویش کە دەستی لە دەسەلات گیر بوو قرمی لە فراوان کردنی نەتەوەکەی خۆش کرد بەو نیازەی کەتا بۆی بکرێ نەتەوەکانی‌تر بتوێنێتەوەو بیانکا بە (تورك) بۆ هێنانە دی ئەم نیازە چەپەڵەش کەوتە نێو نەتەوەکانەوە بەکر هەرگەوەر ئاسایی‌یانە لە یەکی راست ئەکردنەوەو ئەیکردن بەگژ یەکا.

لەسەر ئەوەشەوە کە دەوڵەتی عوسمانی لاوازو کەم دەست بوو بوو توانای ئەوەی نەبوو دەست بەسەر هەموو ئەمارەتو هەرێمەکانا بکێشێ. وە سوڵتانەکانیش لەبەر ئەوەی تەختو کەش‌و فشیان لە کیس نەچێ، دەستیان لە پیلانی لەیەك کردنی نەتەوەو عیلەکان

هەڵنەگرت بۆئەوەی لاوازو کەم دەست بن و نەپەرژێنە سەر سەربەخۆیی و یەکیتی و هەست بە هەڵویستە ناپەسەندەکانی ئەوان نەکەن.

یەکێ لەو هەریم و نەتەوانە کوردستان و کورد بوو کە لە ئەنجامی ئەم پیلانە گڵاوەدا گەلێ دەردی سەری و گیرو گرفتی بەسەرا هات، ئەویش ئەوە بوو کە عیل و عەشایەرە کوردەکانیان لەناو یەکا ئەکرد بەگژ یەکاو لەیەکیان ئەکردن بە دوژمن، یەکیك لەو داردەستانەی ئەیانکردە هۆی دوژمنایەتیان جیاوازی رێی ئاین بوو. گوایە ئەم سونی یەو ئەو شیعەیەو ئەوی تر یەزیدی یەو..هتد بۆ ئەوەی بتوانن بە ئاسانی کوردستان بخەنە ژێر چەپۆکی خۆیانەوە.

وەجگە لەوەش یەکێ لە سولتانەکانی عوسمانی (سولتان عەبدولحەمید) کەوای لە خەلك گەیاندبوو خەلیفە جینشینی پیغەمبەرەو هەر کەسێ لە قسەو فەرمانی دەرچیت کافرو سەلیی سەرەمەرگ ئەبێ وەلەوە زیاتریش تەلەکەبازییەکی لە جیاوازی رێی ئایینی گەورەتر بەکارهینا بۆ لەیەك کردنی خەلکی کوردستان. چونکە خۆی باش ئەیزانی کە کوردەکان زۆر نازاو چاو نەترسن. ئەگەر کاریکی وانەکات لەیەکیان جیابکاتەوەو بلاوەیان پێ بکات وەیان نەیانکا بەگژ یەکا لەناو خۆیانا.. زۆر نزیکە لەوەوەی داری یاخی بوونی یەکجاری لێ بگرن بە دەستەوەو فەرمانەکانی بەهیچ نەزانن، لەبەر ئەوە سولتان عەبدولحەمید هەلسا بە دروست کردنی لەشکریکی گەورە لە عەشایەرەکانی کوردستان لەژێر ناوی "لەشکری حەمدیە"دا، وەهەر سەرەك عەشیرەتەی روتبەیەکی پێ بەخشی و دەستەو دایەرەو خویشەکانیشی کرد بە تیپیك لە لەشکری حەمیدیە.

ئینجا بۆ ئەوەی بگاتە مەبەستە پیسەکەی روتبەی گەورەتری ئەدا بە سەرەك عەشایەریك، وە روتبەی بچوکتری ئەدا بە یەکیکی کەیان کە تۆزیك خۆی لەئەوی‌تر بە گەورەتر دەزانی،ریزی زیاتری لە یەکیکیان ئەگرت‌و ئەویتریانی ئەخستە پشت گوێ، تاکو ئەم ئالمو ساتمە ببیتە هۆی رق لەیەك هەلگرتنیان‌و لەناو یەکا تیك چونیان، ودبەتایبەتیش ئەو کاتە گیانی خۆ پەرستی‌و دەسەلات بوزورگی‌و خۆدەرخستن لەناو عەشایەرەکانی کوردا زۆر بوو.. بەو جۆرە بە هۆی لەشکری حەمیدیەوە سولتان عەبدولحەمیدی جینشینی پیغەمبەر داد پەروەری بۆیە کراو.. توانی بگاتە مەبەستەکەی‌و عەشایەرەکانی کورد بە ئارەزووی خۆی بدات بە یەکاو خوینی ئەو هەموو کوردانە بکاتە گەردنی، بێ ئەوەی دلی بۆیان لی بدات بەلکو لە جیاتی بەزەیی دەستی خویناوی بەسمیل‌و ریشیا ئەهینا، وای ئەزانی بەوە دەولەتی عوسمانی‌و تەختە لە کەللە سەری کورد هەلپنراوەکەی زیاتر تەمەن دریژ ئەبێ‌و ئەو ئەوەو جێ‌نشینەکانی دوای ئەو بەسەلتەنەت‌و کەش‌و فش‌و بوزورگی فەرمان رەوای ئەکەن.. بەلام هەتا ئەهات دەولەتی عوسمانی دەردە لەرزو لاوازیەکەی زیادی ئەکردو ئەیدایە باریك‌و بنیسی‌و کەللە سەرەکانی ژیر سولتان، رزی‌و کەوتە هەرەس هینان. تاوەکو وای لی هات دەولەتی عوسمانیان ناونا (پیاوە نەخۆشەکە) کە کاتیکیش دەولەتە رۆژئاواییەکان هەستیان بەوە کرد.. هەر چاویان تێ بریوەو دانیان بۆ تیژ کرد، هەتا جەنگی گیتی یەکەم هەلگیرساو دەولەتی عوسمانیش شان بە شانی (ئەلمانیا) دژی دەولەتە سویندخوارەکان کەوتە جەنگەوە.

کوردستان و جەنگی گیتی یەکەم

بەشی کوردستانیش بە درێژایی سالآنی جەنگ (١٩١٤-١٩١٨)ی زاینی هەر زەرەرو زیان بوو، دەولەتی عوسمانی بەرەش بگیری کەوتە ناو خەلکی کوردستانەوە ئەوی بە حالّ دەستی تفەنگی بگرتایە ئەیان گرت و رەوانەی یەکێك لەبەرەکانی[٧] جەنگیان ئەکرد، وەکو بەرەی حیجاز، یەمەن، غالیپیا، چاق قەلا، فارس، ئەردەهان سارانامۆش..هتد.

ئیتر بە کورتی کورد لەکاتی شەڕا هەر پێشەنگی بەرەکانی جەنگ بووەو سنگی قەلغان و سەنگەر بووە. وەلە پێشەوە دەستە گولّی کوشتن لە کورد کراوە ئینجا ئەوانیتر، بەهیچ جۆرێك ئەو تاوانکارە نامرۆڤە دلّ بەردانە دلّیان بە کورد نەئەسوتاو وەکو بە بەشەریان نەزانن بە دەستی ئەنقەست بە گورگان خواردوویان ئەدان..

بۆ نمونە یەکێك لەبەرەکانی جەنگ کە بەرامبەر بە هێزی روسیا وەستا بوو وە بەبەرەی (فارس ئەردەهان) ناو ئەبرا، لەدوای شەڕێکی زۆر کە زانیان ناتوانن هێزی رووس بشکێنن، لەژێر سەرکردەیی ئەفسەرێکی تورکدا (ئەنوەر پاشا) (٤٠٠٠٠) چل هەزار کوردی شەرکەریان کۆ کردەوەو ناردیانن بۆ یارمەتی ئەو بەرەیە.

ئەنوەر پاشا کە گەیشتە ئەوێ بۆی دەرکەوت ناتوانێت راستەوخۆ بچێت بەرامبەر بە هێزی روسیا رابوەستێ، چونکە هەر چل هەزار شەرکەرەکەی ملە تفەنگ زیاتر هیچ جۆرە چەکێکی تریان پێ نەبوو،

---

[٧] بەرە: جەبهە.

ویستی ئەو هێزە بە چیای (الله اکبر)دا هەڵگێریو لەوەێوە بچێت بەو دیواو لە پڕ هێرش بەرنە سەر هێزی روسیا..لە کاتێکا کە چلەی زستانیش بوو، وە جگە لەوەی کرێوەی ئەکرد بەفر لەپشتوێنە زیاتر لە زەویا بوو.. بێ‌ویژدانانە فەرمانی بەهەر چل هەزار کوردەکە کرد کە بە چیای (الله اکبر)دا هەڵگەڕێن‌و لەو ویوەوە بدەن بەسەر هێزی روسیاداو خۆیشی ئەچێت بۆ لای سەربازانی بەرەی (قارس'ئەردەهان)کە وان لەشەڕ کردنا، بەناچاری کە ئەیان ئەتوانی فەرمانی ئەو ئەفسەرێك ژەندرمەیەکیش بشکێنن، بە چیای (الله اکبر)دا هەڵگەڕان.. بەلام سەرماو زوقم‌و بەفرو کرێوەو باوو بۆران ئەیهێشت لە ناوەراستی چیاکە زیاتر سەرکەون، هەموویانی لەگۆ خست‌و بە جارێ رەق بونەوە. هەتا ئەڵێن زۆربەیان کە رەق بونەوە بە تفەنگەکانیانەوە وەکو پەیکەر رەق وەستابوون. لەو چل هەزار کەسە تاقیان سەریان نەهێنایە دواوەو چل هەزار خێزانی کوردی بەسەزمانیان توشی ئاوارەیی‌و بێکەسی‌و جەرگ براوی‌و بێ دەرامەتی کرد.

ئەمە نمونەیەکی بچوکە لە کردەوە نارەواو ناشیرینەکانیان کە بەرامبەر بە کورد کردویانە، خۆ ئەوە کوشتن‌و برین‌و سەرەو نگون کردنیش با لەولاوە بوەستێ..

کردو نەیان هێشت کەس بێتە ناویانەوە دەستیان بەسەرا بگرێ. هەموو بڕیاریان دا کە هەتا دوا کەسیان بجەنگن بەرامبەر دوژمن‌و سەردانەنەوێنن.. بەو جۆرە کورد هەر وەکو ڕۆژانی پێشووی نیمچە سەربەخۆییەکەی هەبوو لە کارو باری ناوخۆدا.

کاتێك سەرکەوتوانی جەنگ ئەمەیان زانی‌و لەو کاتەشدا وری جەنگ بوون‌و نەشیان ئەویست مەرجەکانی ئاشتی بشکێنن.. ویستیان ئەوە لە کورتی ببڕنەوە لەبەر ئەوە بە پێی ڕێکەوتنێك لەگەڵ گەورەکانی کوردا لیژنەیەکیان دروست کرد لەژێر ناوی (لیژنەی پاراستنی شارەکانی کوردستان)[8] کەوا پێویستە شارەکانی کوردستان بپارێزێ‌و کەس هێرشیان نەباتە سەر، وە بۆ پاراستنی ئەمەش کورد هەرچەکی خۆی دانانی، ئەوانیش بەوە قابیل بوون بەو مەرجەی کوردەکان بەرۆکی کەس نەگرن‌و لە جێی خۆیان دانیشن.

هەستی نەتەوایەتی

نابێ ئەوەشمان لەبیر بچێ کە دوا بەدوای کۆتایی جەنگی جیهانی یەکەم دەوری دەوڵەتی عوسمانی کۆتایی هات.. بەڵکو ئەو پاشماوەیەی کە لە پێشەوە باسمان کرد لە ئەستەمبوڵ مابوو، وە دەوڵەتی سوێندخوارەکان دەستیان بەسەرا کێشا بوو بە (حکومەتی ئەستەمبوڵ) ناو ئەبرا.. لە ئەنجامی ئەمەشا ئیتر ئەوە نەما کە هەموو

---

[8] تورانی‌یەکان هەرگیز دەمیان گۆناکات بڵێن کوردستان، بەڵکو هەر پێی دەڵێن (ولایەتی شەرقیە)هەتا بەو لیژنەیەشیان ئەوت (لیژنەی پاراستنی شارەکانی ڕۆژهەلات).

کوردستانی قارەمان

وەکاتێکیش جەنگ بڕایەوەو بە شکاندنی ئەڵمانیا کۆتایی هات دەوڵەتی عوسمانیش کە کلکی ئەڵمانیا بوو بێ دەسەڵات مایەوە.. سەرکەوتوانی جەنگ فەرەنسا، ئینگلتەرە، ئیتاڵیا، یۆنان (سوێند خوارەکان)لە بەرواری ١١ی تشرینی دووەمی ١٩١٨ی زایینیدا لە (وەرسایل) کۆبونەوەو بڕیاری وەستاندنی جەنگیان داو (مەرجەکانی ئاشتی) یان مۆر کرد.. لە دوای ئەوەش دەستیان بەسەر وڵاتانی عوسمانیا گرت و لەناو خۆیانا کردیان بە چەند پارچەیەکەوە.. وە هەر لە ئەیلولی ١٩١٨دا پاش مۆرکردنی مەرجەکانی ئاشتی، پەیمانی (مۆندوروس)یان بە دەوڵەتی عوسمانی مۆر کرد کەوا چەك دابنێ و مل کەچ بێ و هەرچی چەك و فیشەك هەیە لێ ی وەرگرن و سوپای عوسمانی بڵاوە پێبکات.. بە ناچاری دەوڵەتی عوسمانی کە تەنیا ئەستومبوڵی بە دەستەوە مابوو، سەری بۆ بەندەکانی ئەم پەیمانە دانەواند. بەڵام سوێند خوارەکان بەوەش دەست بەرداری نەبوون لەشکریان ناردە ئەستەمبوڵ و داگیریان کرد، دەوڵەتی عوسمانی ئەو تۆزەی کە مابووی هەر بەناو بوو ئەگینا کارو باری بەدەست لێپرسراوی ئەو لەشکرەوە بوو کە ڕژابووە ئەستەمبوڵەوە.

بەڵێ بەو جۆرە دەوڵەتی عوسمانی چەکی دابەدەستەوەو لەشکری بڵاوە پێ کرد لەسەر بڕیارەکانی (موندوروس) بەڵام کوردستانی قارەمان و گەلە ئەبەزەکەی لەسەر ئەو هەموو گێرەو کێشەشدا سەریان بۆ ئەم پەیمانە دانەنەواندو چەکیان دانەناو پارێزگاری سنوری خۆیـ .

نەتەوە موسڵمانەکان لەژێر دەستی یەك دەوڵەتا بن لەباتی هەستی ئایینی هەستی نەتەوایەتی هاتە کۆڕەوە، وەهەر نەتەوەی لە ئاستی خۆی هەوڵی ئەدا حکومەتێکی نەتەوایەتی نوێ بۆخۆی دابمەزرێنێ ئەم باوەڕەش لەناو هەموو نەتەوەکانی ژێر دەستی عوسمانیدا بڵاوبۆوەو هەوڵیان ئەدا بۆ هێنانە دی ئامانجە نەتەوایەتیەکانیان.

نەتەوەی کوردیش کە یەکێك بوو لەو نەتەوانە، هەستی بە قەوارەینەتەوایەتی خۆیو پێویستی دامەزراندنی حکومەتێکی نەتەوایەتی سەربەخۆ کرد، بۆیە خەباتی خەڵکی کوردستان لەو چوار چێوەیە نەئەچووە دەرەوەو هەر بەوەشەوە بەسترا بۆوە، لیژنەی پاراستنی شارەکانی کوردستانیش ئەوەی زۆر باش ئەزانیو لێ ی روون بوو.

لەو لاشەوە تورکەکان هەستیان بە نەگەیشتنە هیواو دڵ شکاوی کرد، دەستیان ئەدا بە دەستو ئەژنۆدا کە دەوڵەتی عوسمانی لەژێر چنگی خۆیانا بوو، وە خەریك بوون بەهۆی ئەوەوە نەتەوەکەیان فراوان بکەن بەوەی نەتەوەکانیتر بتوێننەوەو بیان کەن بە تورك، کەچی ئەوریش هەر قاوغەکەی ماوەتەوەو لە ئەستەمبوڵ دانراوەو سوێندخوارانی جەنگ بە ئارەزووی خۆیان هەڵمەقۆی پی ئەکەن. لەبەر ئەوە هەر چاوەڕێی ئەوە بوونو پەلیان ئەکوتا کە بچنەوە دۆخی جارانیانو نەتەوەکانیان بکەوێتەوە ژێر چەموڵ، سوێنخوارەکانی جەنگیش هەوای سەرکەوتوویی دابووی لە کەللەیان بە ئارەزووی خۆیان حکومەتی ئەستەمبوڵیان ئەڕانی، وە هەروەها خەڵکی ئەو ناوەیان بەژێر کەوتوو سوك تەماشا ئەکردو بەداخی رۆژانی جەنگەوە تا بۆیان بکرایە ئەیان چەوساندنەوە هەتا وای لێ هاتبوو خەڵکی لەژیانی

خۆیان وەرس بوو بوون، وە چاوەڕێی ئەوەیان ئەکرد دەستێك لەم تاریکایی‌و ناخۆشی‌یە دەریان بێنێ..

تورکەکانیش ئەوەیان بە هەل زانی بۆ هێنانە دی ئامانج‌و مەبەستەکانیان بۆ ئەوەی بە زۆر ناتوانن بە فرو فێڵ تەڵەکە بازی بگەنە ئەو پلەیە، لەژێر ناوی نیشتمان پەروەردا ئەویش ئەوە بوو کە هیچ عیوایەکیان بە حکومەتی عوسمانی نەمابوو کەوتنە خۆیان‌و خەڵکیان لە خۆیان کۆنەکردەوە بۆ رووخاندنی دەوڵەتی عوسمانی‌و دامەزراندنی حکومەتێکی نوێ..

ئەو بزوتنەوەیە کە چەند ئەفسەرێکی عوسمانی ئەیان برد بەڕێوە بە تایبەتی لە (ئەنەدۆڵ)، کە کردبویان بە چەقی بزوتنەوەکەو (مستەفا کەمال) کە لەلایەن حکومەتی ئەستەمبوڵەوە کرابوو بە پشکێنەری گشتی سوپایی، لەگەڵ ئەوەشا یەکێ بوو لە لێپرسراوو بەرێوەبەرانی بزوتنەوەکە، بەو جۆرە لەرێی تورکایەتیدا تێ ئەکۆشان هەتا وای لێ هات دەوڵەتی عوسمانی ئەستەمبوڵ لە ساڵی ١٩١٩دا بەتەواوی پێ‌ی زانی لەبەر ئەوە فەرمانی لە سوپا دەرکردن‌و خنکاندنی چوار پێنجێك لەو ئەفسەرە تورکانەدا کەسەرکردەی ئەو بزوتنەوەیە بوون، ئەو چوار پێنج کەسەش کە دامەزرێنەری ئەو بزوتنەوەیە بوون لەبەر ئەوەی تەشەنەیان بەو بیرو باوەرە نەسەندبوو و هەر لە دڵی خۆیان‌و چەند کەسێکی کەما بوو واتە هێشتا نەبوو بووە بزوتنەوەیەکی جەماهیری، لەبەر ئەوە کە کاتێك فەرمانی خنکاندنیشیان درا کەسیان لە پشتەوە نەبوو، یەکێ لەو ئەفسەرانە "مستەفا کەمال ئەتاتورك" بوو هەر چەند لێکیان: ایەوەو سەریان هێناو برد هیچ روناکی‌یەکی تریانن بەدی نەکرد لە کوردستان زیاتر. کە خەڵکی کوردستان ئەتوانن نەك هەر داڵدە

بەڵکو پارمەتیشیان بدەن لە هێنانە دیی ئامانجەکانیانا.. بەناچاری بەرەو کوردستان کەوتنە رێ بۆ ئەوەی بە برایەتی کوردو دراوسێیەتی لەگەڵ نەتەوەی تورکا چارێك بێ خۆیان‌و بزوتنەوەکەیان بدۆزنەوە.

ئەوەی کە وەك نوێنەری سەر شانۆ دەورێکی ناپەسەندی‌و چەپەڵی‌و فێڵبازی‌و سپڵەیی بینی‌و توانی نازناوی (رێوییە فێڵبازەکە) وەرگرێ (مستەفا کەمال)ی ئەفسەری دەرکراوو فەرمانی خنکاندن بەسەرا درا بوو.

بەڵێ دوای ئەوەی کە کونە مشکی لێ بوو بوو بە قەیسەری‌و نەیئەزانی بۆ کوێ بچێت‌و هیچ شوێنێکی بەدی نەکرد کوردستانی لانەی شێران نەبێ کە ئەتوانێ دالدەی هەزارانی وەك ئەوان بدات.. بە هەر حاڵێك بوو توانی لە ئەستەمبوڵ رابکات‌و خۆی بخاتە پاپۆرێکەوەو بگاتە شاری (سامسۆن)، وە لەوێوە خۆی گەیاندە شاری (ئەرزرۆم). کە گەیشتە شارەکەی کوردستان ئیتر هەناسەی حەوانەوەی هەڵکێشا، چونکە ئیتر کەس ناتوانێ بە دوایا رابکات‌و راوەدووی بنێت.

بەو جۆرە خۆی خستە باوەشی گەلی کوردەوە، ئەو گەلەی کە بەزەیی پیا هاتەوەو گرتیە خۆی، ئەو گەلەی کە زۆر بە پەرۆشە بۆ پارمەتی دانی هەموو کەس‌و خەڵکێکی ئازادیخواز.. مستەفا کەمالیش کە خۆی‌و بزوتنەوەکەی بە نیشتمان پەروەر دائەنا، بۆیە کە گەیشتە (ئەرزرۆم)و چووە لای گەورەکانی کورد سۆزی راکێشان‌و لەگەڵیان رێکەوت، بە گەرماو گەرمی کۆنگرەیەکیان لە تەموزی ١٩١٩دا لە "ئەرزرۆم" بەست، مستەفا کەمال بیۆرێکی[٩] داو وتی (..ئێمە کوردو

[٩] یۆر: خطبة.

تورك براین، لەسەر ئەم خاکە پێکەوە خوێنمان ڕژاوە.. ئەمڕۆ هەردوولا یەك دوژمنمان هەیەو یەك زۆردار ئەمان چەوسێنێتەوە.. بۆیە پێویستە هەمووماں وا هەست بکەین پێویستی‌یەکی لەوە گەورەترمان لەسەر شانە کەهەر نەتەوەمان بۆ خۆی بە جیا تێ بکۆشێ.. وە پێویستی سەر شانی ئێمە تەنیا رزگاری تورکیاو پێویستی سەرشانی ئێوەش تەنیا کوردستان نی‌یە بەڵکو پێویستی سەر شانی هەموو لایەکمان رزگاری ئەم ولاتەیە کە تورك‌و کوردو ئەرمەنی‌و ئەستوری‌و گەل کەمایەتی‌تری تیایە.. وەهەر کاتێك بە هەمووماں توانیمان ئەم وڵاتە لە بێگانە پاك بکەینەوە، ئەوە قسەیەك نی‌یە دووجار بیکەینەوە کوردستان ماف‌و چارەنووسی خۆی وەرئەگری‌و تورکیای دەستەخوشکیشی ئەکاتە ئامانج‌و کەمایەتی‌یەکانی‌تریش ژیانێکی ئاسودەو بی زۆرداری ئەبەنە سەر..).

ئەم قسە هەنگویناویانە کە لە کۆنگرەی ئەرەزرۆمدا کردی دڵی کوردەکانی بەلای خۆیا راکێشاو بەتایبەتی کە کوردەکان تینوی ئازادی‌و سەربەخۆیی بوون قسەکانیان پەسەند کردو بریاریاندا قۆڵ بکەن بە قۆڵی (ئەتاتورك)دا لە پێناوی ئازادی‌و رزگاری‌و سەربەخۆیدا.

مستەفا کەمال بەو شێوەیەی کە خۆی بە سوپایی ئەزانی وەك (بەرگری میللی) مەشقی بە خەڵکی کوردستان ئەکردو فێری هەموو کردەوەیەکی سوپایی‌و جەنگی ئەکردن، ئەو کردەوانەو وریایی مستەفا کەمال وای لە کوردەکان کرد کە گوێ بۆ ئامۆژگاری‌و ڕێ دانانەکانی شل بکەن‌و رێزی لێ بگرن.

ئەتاتورك ویستی بچێت بۆ سیواس بۆئەوەی خەڵکی ئەوێش ببینێ‌و توندیان بکاتەوە، کوردەکانیش چەند لاوێکی کارامەیان خستە

تەکی بۆ پاراستنیو کـە نـەهێڵن بەردەسـتی ژەندرمـەکانی عوسمـانی بکەوێتەوە.

ئەوە بوو لەوکاتەدا کەلە (ئەرەزرۆم)ەوە چوو بۆ (سیوا) حکومـەتی عوسمانی بەمەی زانی بوو، ژەندرمەکانی ڕێیان پی گرتن، بەڵام کوردە چاپوکـەکان لەگـەڵیان کەوتنـە جەنگـەوەو بـەرەنگاری ژەندرمـەکانی عوسمانی بوونو ئەتاتورکیان پاراستو رزگاریان کرد.

بەو جۆرە گەیشتە (سیواس) پاش چەند ڕۆژێـك لـە سیواسـیش کۆنگرەیەکی تریان بەستو لەگەڵ گەورەکانی کوردا بڕیـاری شۆڕشیان دا.

سەرکەوتن و سپلەیی

کە کاتێك ئەمان کەوتنە خۆیان بۆ جێبەجێ کردنی بەندەکانی کۆنگرەی (سیواس) لەو لاشەوە سوێندخوارەکان (یۆنان، ئیتالیا، فەرەنسە، ئینگلتەرە)یش یارمەتی عوسمانی (حکومەتی ئەستەمبوڵ)یاندا.. بەڵام چونکە ئەمان "کوردو تورك" لە بڕوایەکی بەمێژەوە هەڵسان بە شۆڕش گوێیان نەدایەو بەرەنگاری هەموو دوژمنەکانی راوەستان.

لەم شۆڕشەدا هێزی جگەر سۆزانی ئەبەزی کورد لە ناوچەی (ماردین، ئورفە، غازی عەنتەب، مەراش)دا بە جەنگی چەتەیی هێزەکانی فەرەنسەو یۆنان و ئیتالیایان چەواشە کردو شکاندیانن.. ئیتر هێزی پیاوە نەخۆشەکەش بێ دەسەڵات مایەوە، لە پاش ئەوە ئەتاتورك لە سیواسەوە لەگەڵ نوێنەرەکانی کوردستانا چوون بۆ (ئەنقەرە) لەوێ لە رۆژی ۲۳/نیسانی ۱۹۲۰دا پەرلەمانێکی میللییان دامەزراند (زۆرینەی ئەندامانی پەرلەمانەکە کورد بوون) دانیان بە حکومەتی ئەستومبوڵ نەئەناو هەوڵیان ئەدا ئەو تۆزە مەناسەیەشی تیایا ماوە بی بڕن و لە شوێنی خۆیا بیتاسێنن، وە هەر لەو رۆژەشا ئەتاتورك یان هەڵبژارد بە بەڕێوەبەرو سەرۆك کە کاتێك سوێندخواران ئەمەیان زانی و بۆیان دەرکەوت کە بەرژەوەندیان لە لەق بونایە (پەیمانی سیڤەر)یان لە رۆژی ۱۱ی مایسی ۱۹۲۰دا نوسی و (مسیۆ ملیران) نوێنەری وڵاتە سوێندخوارەکان بەڕێوەبەرایەتی حکومەتی ئەستەمبوڵ عوسمانی مۆر

کرد کە بریتی بوون لە (فەرید پاشا، راوێژکەری وەزیران نوو) فەریق هادی پاشا سەرۆکی ئەرکانی جەنگو رەشاد خالصی بەگ، راوێژکەری دەرەوە، لە دوایدا مسیومەلیان بۆ بڕیاری کۆتایی دای بەسەر (تۆفیق پاشا)دا کە سەدری عەزەم (سەرەك وەزیران) بوو پێی مۆرکرد، کە لە بەندی (٦٢، ٦٣، ٦٤)[10] دا مافو چارەنوسی کوردستان ئەدات..

---

[10] لەهەر سێ بەندەکەی پەیمانی سیڤەرا کە لە ١١ی مایسی ١٩٢٠دا مۆر کرامافی کورد بەم جۆرەی خوارەوە باس کرا:

بەندی ٦٢: لیژنەیەك پێك دێ لە (٣)سێ ئەندام لەلایەن ئینگلیزو فەرەنسەو ئیتالیاوە بۆ دانانی کوردستانێکی سەربەخۆ کە سنوری لە رۆژهەڵاتی فوراتەوە دەست پێ دەکات تاکو سنوری خوارووی ئەرمینیا، تاکو سنوری سوریاو میزۆپۆتامیا، وە ئەو لیژنەیە ئەوە ئەرخان ئەکات کە کەمایەتییەکانی ژێر دەسەڵاتی حکومەتی کوردستانی داهاتوو بە تەواوی دڵنیا بنو لە ژێر باڵی ئاسودەییو پارێزگاریان بن.

وە هەروەها ئەبێ لەو کاتەشا کوردستان لە هەموو هێرشێکی ئەرمەنیو ئاسوریو نەستوریو کەمایەتییە ئاینییەکانیتر بپارێزێ..

بەندی ٦٣: حکومەتی تورکیا یان ئەستەمبول هەرچی ئەو لیژنەی سەرەوە دانی ئەنێ کە لە بەندی (٦٢)دا باس کراوە پێویستە تا ماوەی (٣) مانگ دانی پیا بنێو بەڵێنی بەجێ هێنانی ئەو بڕیارانە بدات.

بەندی ٦٤: تا ماوەی ساڵێك ئەگەر هاتوو زۆربەی کوردەکان لەو سنورەوە کە لە بەندی (٦٢)دا باس کراوە، ویستیان سەر بەخۆ بنو لەتورکیا جیا ببنەوە، داواکەیان بدەن بە (کۆمەڵی نەتەوەکان-عصبە الامم) وە لە کاتێکا کۆمەڵی نەتەوەکان لەو باوەڕەدا بێ کە کوردەکان هەڵی ئەگرن سەربەخۆییان بدرێتێ، راسپێری ئەمە بکات بۆ جێبەجێ کردنی، تورکیا هەر لە ئێستەوە بەڵێن ئەدا بە جێبەجێ کردنی ئەو راسپێرییەو دانی سەربەخۆیی نەتەوەی کورد، وە واز لە هەموو مافێکی بێنێ لە کوردستانا.

هەرچەند پەیمانی سیڤەر مۆر کراو بڕیاری لەسەر درا، هیچ ڕێی لە دامەزراندنی کۆماری تورکیا نەگرت بەڵکو خێرا خێراداوای لە گەل ئەکرد کە یەك گرن و بجەنگن بۆ دەرکردنی بێگانە، هەتا ئەمات هێزی بەرگری و بزوتنەوەی رزگاری بەهێزتر ئەبوو، وە هەتا ئەماتیش ئەستێرەی ئەتاتورك لە گەشترا بوو..

بەو جۆرە خەڵکی وڵات بە پیر ئەم بانگەوەو وڵات سەرکەوت. وە گەل کورد بوو بە پەیژە بۆ ئەم سەرکەوتنە. بەوە داوای خۆی وەستێنرا کە هێشتا دوژمن لە چوار لاوە دەمی بۆ کۆمارە ساواکەیان داچەقاندووە پێویستە کوردەکان جارێ ئەم داوایە دوا بخەن هەتا تۆزێك کۆمارەکەیان خۆی ئەگرێ و ئەچەسپێ..

وەکو لە ساڵی ١٩٢١-١٩٢٢دا عوسمانی‌یەکان ئەمان و پیاوە ئەخۆشەکە لە حەوت ساڵان راست بووەوە ئینگلیز لە ئەستەمبوڵ کرایە دەرەوەو لە هەموو لایەکەوە دانیان نا بە کۆماری تورکیادا.. کۆماری تورکیا بە تەواوی بناغەی داڕشت و چەسپاو حکومەتێکی بەهێزی کۆکی لێ دەرچوو..

وردە وردە کاربەدەستانی کۆماری تورکیا ئاراستەی کارو باوەڕیان بەرامبەر بە کورد گۆڕرا. وە لە ساڵی ١٩٢٢-١٩٢٣دا بە تەواوی دەریان خست کە نەك تەنانەت مافی کورد نادات، بەڵکو هەر دانیشی پیا نانێت و بۆ توانەوەی هەوڵ ئەدات..

بۆ راستی ئەوەشن جگە لەوەی پڕو پاگەندەی لە دژی پەیمانی سیڤەر ئەکرد کە بەندی (٦٢،٦٣،٦٤)دانی بە مافی کوردا ئەنا گوایا ئەمە هی زەمانی عوسمانی‌یەو کۆنەو بە کەڵك نایەت و، لەگەڵ دەوڵەتە رۆژئاوایی‌یەکاندا رێکەوت و پەیمانی سیڤەریان گۆڕی بە پەیمانی

(لۆزان) کە بە پێچەوانەی پەیمانی (سیڤەر)ەوە بوو، لە باتی بەرز کردنەوەی کوردو دان نان بە مافەکانیا بە ناخا ئەیبرنە خوارەوەو هەرچی کەلای ئەو گوڵی هیوایەی لە باخچەی پەیمانی سیڤەرا هەبوو رویدابوو پەیمانی لۆزان وەك رەشەبا هەمووی هەڵوەران.

وە جگە لەوەش لە بەندی (٨٨)ەمی

یاسای بنچینەیی دەستوری تورکیادا ئەوە ئەخاتە روو کە هەر دان بە کوردا نانێت کە ئەڵێ: (... ئەو نەتەوانەی کە لە ژێر سایەی حکومەتی تورکیادا ئەژین، بێ گوێدانە ئایینو نەتەوایەتیان هەموو بە تورك ئەژمێررێن...).

کۆمەڵی ئیستقلالی کورد

کە کاتێ مستەفا کەمال ئەتا تورك، لە جیاتی ئەوەی چاکەی کورد بداتەوە، ئاوا، سپڵە دەرچوو. لە باتی ئەوەی ئەوەی لەبەر چاو بوایە کە کوردەکان نەبیونایە هەر لە ساڵی ١٩١٩ مود کرا بوو بەدارا.. بەو جۆرەی دەربارەی گەلی کورد کردو وەها چاکەی دانەوە!.. خۆی فرێ دایە باوەشی تورانی‌یەت‌و شۆڤێنی‌یەتی تورکی‌یەوەو بۆ دڕێخی کردن هەوڵی ئەدا بۆ تواندنەوەی نەتەوەی کورد.

کوردەکان ئەوسا ناچار بوون کەوا لەوە زیاتر سەر شۆڕ نەکەن کە حکومەتی تورکیا بە خوێنی ئەوان دامەزرابێ، ئەوان نەبونایە ناوی لە کولەکەی تەریشدا نەبوو.. لە جیاتی چاکە دانەوە بەو جۆرە دەربارەی کورد ئەکەن.. گەورەکانی کورد لە سەرەتای ساڵی ١٩٢٣دا کۆبونەوەو (کۆمەڵی ئیستقلال کورد)[11] یان دامەزراند، یەکەم ئامانجیان رزگار کردنی کوردو کوردستان بوو لەژێر چنگی ئەتاتورك‌و ژەندرمەکانی.. لە ژێر باری چەوسانەوەو کولەمەر گیرا.

---

[11] لە سەردەمی دەوڵەتی عوسمانی‌دا کۆمەڵی تەعال کورد بە پێشەنگی شێخ عەبدولقادری نەهری، یوسف زیا، خالد پاشای جیبری، شێخ سەعیدی پیران، دکتۆر کەمال، دکتۆر فوئادو گەلێکی‌تر لە جگەر سۆزانی کورد دامەزرا بوو بە تێکەڵاو بوونی کوردەکان لەگەڵ ئەتاتورکا وازیان لێ هێنا، لە دواییدا کە ئەتاتورك بەو جۆرە سپڵە دەرچوو هەمدیسان ئەم کۆمەڵەیان پێك هێنایەوە لەژێر ناوی (کۆمەڵی ئیستقلال کورد)دا، واتە کۆمەڵی سەربەخۆیی کورد.

لەپاش ئەوە لقیان لە هەموو لایەکی کوردستانی بە تورکیاوە بەستراودا کردەوە. وە لەبەر ئەوەی (کۆمەڵی ئیستقلال کورد) ببێتە پارتێکی جەماهیری‌و بە تەواوی بتوانێ پێشرەوی خەڵکی کوردستان بکات. کۆمیتەی دامەزرێنەر کۆبونەوەو بە وردی لەوە کۆڵیەوە کە چۆن (کۆمەڵی ئیستقلال کورد) ئەگاتە ئەو رادەیەی بە تەواوی لە ناو دڵی خەڵکی کوردستانا ئەچەسپێ‌و جێگیر ئەبێ‌و ئەبێتە بڕوایەکی ئەمر. لێ یان روون بوو تا ئەگاتە ئەو پلەیە چەن ساڵێکی ئەوێ. لێکیان دایەوە کە ئەتوانن بە تەواوی پاش (٣) ساڵ هەڵبسن بە شۆڕش‌و کوردستان رزگار بکەن، لەبەر ئەوە بڕیاریاندا کە لە ساڵی ١٩٢٦دا هەڵسن بە شۆڕش‌و تا دوا تنۆك خوێنیان چەك دانەنێن، یان مردن یان رزگاری کوردستان..

ئەم بڕیارە لە کۆمیتەی دامەزرێنەر (سەرو)ی کۆمەڵی ئیسقلالی کوردەوە درا.. وە لێپرسراوی لقەکانیشیان بەوە ئاگدار کردو داوایان لێ کردن کە زیاد لە پێویستی هەوڵ بدەن‌و خەبات بکەن..

بەو جۆرە (کۆمەڵی ئیسقلال کورد) ئاڵای خەباتی بلوندو بەرز کردەوە، بۆ ئەوەی شەماڵی کوردستان لەسەر چیاو دۆڵ‌و دەشت‌و شارو دێهاتەکانی کوردستانا بیشەکێنێتەوە لە ژێر ئاڵاکەیا بەرەو رزگاری هەنگاو بنێن..

کۆمیتەی سەروو ئیتر بە هەموو جۆرێك پەل کوتاو هەوڵی ئەدا، بۆ ئەوەی هەتا ئەو سێ ساڵە را ئەبورێ‌و کاتی شۆڕش دێت یەکێك لە دەوڵەتە گەورەکان بکات بە دۆستی کوردو لە کاتی شۆڕشدا یارمەتی بدات..

کابرایەکی گەرو کێش کە هەمیشە لەوناوەدا ئەگەڕاو خۆی بە کاربەدەستێکی ئینگلیزی نیشان ئەدا.. لە ئەنجاما توانی پەیوەندی لەگەڵ (کورسەعدی) ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی کۆمەڵایەیدا بکاتو لەو بارەیەوە قسەی لەگەڵ بکات.. هەتا بۆ باس کردنی ئەو مەسەلەیە بڕیاریاندا کۆبونەوەیەکی دورو درێژی دوو بە دووی بۆ بکەن. ئەو بە ناوی دەوڵەتی ئینگلیزەوە ئەمیش بەناوی (کۆمەڵی ئیستقلالی کورد)ەوە.. لەسەر ئەو بڕیارە کۆبونەوە کورسەعدیش هەرچی بڕیاری کۆمیتەی ناوەندی کۆمەڵ هەبوو لەگەڵ تاکتیكو نەخشەی ئەو شۆڕشەی ئەکرێو کاتی دەست پێ کردنی هەموو دا بە کابرای گەرۆك لەگەڵ گشت نهێنی‌یەکانیا، ئەویش بەڵێنی‌دا بەناوی مام ئینگلیزەوە کەوا بە هەموو تواناکیانەوە یارمەتی شۆڕشەکە بدەن، پاش ئەوەی کۆبونەوەکە کۆتایی هاتو کورسەعدی گەڕایەوە، ئەویش کە گورگ بوو لە پێستی مەڕا، سوكو باریك هەستا چوو بۆ لای ئەتاتورك (چونکە خۆی تورك بوو بەفێڵ خۆی کردبوو بە گەروکیکی ئینگلیزی[12] هەرچی نهێنی‌و ئەو زانیاریانەی لە کورسەعدی وەرگرت) تەنانەت ناوی کۆمیتەی سەرو ئەندامە دەرکەوتووەکانیشی خستە بەر دەستی مستەفا کەمال.

بەو هەڵە گەورەیەی کۆمیتەی سەرو کۆمەڵ، کاربەدەستانی حکومەتی فاشیزمی تورکیا توانیان هەموو نهێنی‌و نیازەکانی کۆمەڵیان دەسکەوێو تاکتیكو ڕێ ڕەوەکانیشیان لا روون بێتەوە..

---

١٢ [illegible]

ئەوەش بوو بەهۆی ئەوەی حکومەتی تورکیا زیاتر خۆی گورج بکاتەوەو لە کورد بدات، بەڵام کەزانی (کۆمەڵی ئیستقلالی کورد) لقی لە ناوچەکانی کوردستانا فریداوە، نەیویست خەڵکی کوردستان لەخۆی بورووژێنێ لەبەر ئەوە بە بەهانە پێ گرتن لە ژێرەوە یەکە یەکە ئەو کوردانەی گیانێکی کوردایەتیان تیا بوایە ئەیگرتن و ئەی خستنە بەندیخانەو ژێر سزا دانەوە.. بەڵام وەك رصوی تەڵەکەباز هیچ دەستی لە کۆمیتەی سەرووی کۆمەڵی ئیستقلالی کورد نەدا، وە مەبەستیش لەوەدا ئەوە بوو کە کۆمیتەی سەروو جارێ هەست بەوە نەکات کە نهێنییەکانی کۆمەڵ زانراوە، تاکو حکومەت بە پێی ئەو رێگایەی بۆ کاربەدەستانی داناوە بنکەی کۆمەڵ لاواز ئەکات و ئەندامە بەکەڵکەکانی ئەگرێ ئەوسا کۆمیتەکە بگرێ، چونکە سەرو لەسەر بنکە وەستاوە، کە بنکەش لاواز بوو کۆمیتەی سەرو بێ دەسەڵات ئەمێنێتەوە، یان دوور ئەڕۆین بەکڵاوێك ئەگیرێ.

چۆن شۆڕش بەرپا بوو؟

بەو جۆرەو لەسەر ئەو پیلانەی کە باسمان کرد حکومەتی ئەتاتورك دەستی کرد بە گرتن و چەوسانەوەو سزادانی خەڵکی کوردستان بەشێوەیەك لە سنوری مرۆڤایەتی دەرچوو بوو، وە لەگەڵ ئەوەشا هەر بەردەوام بوو..

لەو لاشەوە کۆمیتەی ناوەندی کۆمەڵی ئیستقلالی کورد ئاگای لە مەحمودی بێ زەواد نەوو، وای ئەزانی کە ئەو هێرش و خەڵك گرتنانە هەر لە زۆرداری و چەوسانەوەکەی کۆنیانە کە پاڵی نا بەمانەوە بۆ دروست کردنی "کۆمەڵێکی نهێنی" ئەمان بە باوەڕی خۆیان وایان ئەزانی هیچ جۆرە شتێك لەسەر ئەوان نییەو نایان گرنەوە، بۆیە هەمیشە بێ گوێدانە سیاسەتی حکومەت کارو باری لقەکانی کۆمەڵ و پەیوەندیان هەر وەکو جارا وابوو. وە بەباشی لە یەکتر ئاگادار بوون[١٢].

وە لەو لاشەوە هەرای (ئەستوری)یەکان دەستی پێکرد، حکومەتی تورکیاش تیپێك ژەندرمەی نارد بۆ ناوچەی (بەتلیس) کە پارێزگاری ئەو ناوە بکات. لەو تیپەدا هەندێ ئەفسەری کوردیشی تیا بوو، یەکێك لەو ئەفسەرانە (یوسف زیا)ی خەباتکەر بوو. بۆ ئاگاداری بروسکەیەکی

[١٢] کارگێڕانی کۆمیتەی سەروی کۆمەڵ کە بریتی بوون لە (شێخ عەبدولقادری نەهری، کورسەعدی، حاجی ئەختی محامی، دکتۆر کەمال، دکتۆر فوئاد، محەمەدی کوڕی شێخ عەبدولقادر، خوجە عەسکەر) لە ئەستەمبوڵ دانیشتبوون بۆ بەرێوە بردنی کارو باری کۆمەڵ.

بۆ (رەزا)ی برای لێ دا لە (ئەرزەڕۆم) کەوا ئەستوریەکان لەوێ هەڵساون‌و مانیان گرتووە..

کە کاتێك "رەزا زیا"ی برای "یوسف زیا" ئەم بروسکەیەی لە براکەیەوە وەرئەگرێ بەجۆرێکی‌تر ئەمە لێك ئەداتەوە. وە پیشانی کوردە دڵسۆزەکانی‌دا. هەموو بە هەڵەدا چوون‌و وایان زانی کە ئەمە مەبەستێکی شاراوەی تیایەو مەبەستی یوسف زیا ئەوەیە کە ئەڵێ وا ئێمە لێرە هەڵساوین ئێوەش دەست پێ بکەن، ئەوە بوو بەو هەڵەشەیی‌یە کەوتنە خۆیان، بەڵام حکومەتی ئەتاتورك پێ‌ی زانین‌و بە گەرماو گەرمی (خالد پاشای جیبری)[14] لە ئەرزەڕۆم‌و (حاجی موسا) لە موش‌و رەزا زیاش لە ئەرزەڕۆم گرت‌و خستیانە بەندیخانەوەو لە پاشا یوسف زیاشیان لە بەتلیس گرت‌و هەموویان هێنان بۆ گرتوخانەی بەتلیس، لەوێ هەموویان ریسز کردن‌و دایاننە بەر دەست ڕێـژو کوشتیانن.

---

[14] خالد پاشای جیبری: بە قارەمانێکی جگەر سۆزی خزمەت گوزاری کوردستان ئەژمێری‌و هەتا هەتایە کوردایەتی شانازی پێوە ئەکات‌و کوردەواری بە یەکێ لە پێشەواکانی بزوتنەوەی رزگاری کوردستانی (کوردایەتی)ی ئەداتە پێنوس.

-خالد پاشای جیبری، لە قوتابخانەی جەنگاوەری ئەستەمبوڵ لە لقی عەشایەری دەرچووەو لە لەشکری (حەمیدیە)و جەنگی گشتی (حربی عومومی) میر ئالا "کولونیل"ی سوپایی بوو.

لەپاش موتارەکە (کۆتایی جەنگی گێتی یەکەم) لە ئەرزەڕۆم. کرا بە موچە خۆری (موظف) هەر لەوێ ژیا تا کاتێ لە ئەنجامی بە هەڵە لێکدانەوەی بروسکەکەی (یوسف زیا) گیراو لەگەڵ کوردە گیراوەکانی تردا نێرا ژ گرتووخانەی بتلیس‌و بەو جۆرە شەهید کرا.

لە پاش کوشتنی ئەوان ژەندرمە بە کرێ گیراوەکانی ئەتاتورك ویستیان شێخ سەعیدی پیران لە (خەنس) پاشای حەسەنان لە مەلازگوردو نوح بەگ لە موش بگرن، لە کاتێکا (نوح بەگ)یان گرت، خالد حەسانان بەوەی زانی هێرشی بردە سەر ژەندرمەکانی ئەتاتورك‌و نوح بی‌گی رزگار کردو یاخی بوون.

شێخ سەعیدیش کە ئەو کاتە تەمەنی ئەچووە (٦٠)ساڵ داوایان کرد، کە بچێت بۆ لای کار بەدەستانی لە (بەتلیس) ئەویش لەوە گەیشت کە لە گرتن‌و سزادان بەو لاوە هیچی‌تر نی‌یە، بە لێ بووردنەوە پێی وتن کەوا پیری‌یەتی تاقەت‌و توانای نەمێشتووەو ناتوانێ بچێت.. لەبەر ئەوە لە گێرمەو کێشەی ژەندرمەکان خۆی رزگار بکات هەڵسا لە (خەنس)ەوە، چوو بۆ دێی "پیران" بۆ ماڵی "شێخ عەبدولرەحیم"ی برای، بەڵام حکومەتی تورکیا وازی لێ نەهێنا، یەك دوو ئەفسەر چەند ژەندرمەیەکیان بە دوادا نارد بۆ پیران، ئەویش هەر سەرپێچی کردو نەچوو، بەڵام ئەفسەرەکان هەر وازیان لێ نەهێناو بەهانەیان پێ ئەگرت، هەتا گەلێ کردەوەی ناشیرینیان نواند بەرامبەر بە شێخ سەعید، شێخ سەعیدیش لە سەرێکەوە کە کوردەکانی کوردستانی تورکیا هەموو رێزیان لێ ئەگرت‌و لەسەر ئەوەشەوە بە راوێژکەرێکی ئایینی‌یان ئەدایە پێنوس‌و زۆر لە دڵیانا خۆشەویست ببوو. هەرچەندە خۆی تۆزێ دانی بە خۆیا گرت بەرامبەر بەو کردەوە ناشیرینانەی ژەندرمەکانی ئەتاتورك نواندیان، بەڵام کەس‌و کاری‌و ئەو کوردانەی لەوێ بوون ئەمەیان بۆ هەڵنەگیراو نەیان توانی دان بەخۆیانا بگرن، زۆربەی رق‌و قینیان لە ژەندرمەکان ئەبووەو لە سەرێکی کەشەوە داخی شەهیدەکانی بەتلیس‌و ئەو کوردانەی گیرا بوون لەسەر دڵیانا خڕ بوو بوو، بۆیە ئەفسەرو

ژەندرمەکانیان دایە بەر دەست ڕێژو شیلکی تفەنگو کوشتیانن.. ئیتر بەو جۆرە کوردەکان ناچار بوون کە لەسەر خۆیان و نیشتمانە کەیان بکەنەوە، چونکە لەوە زیاتر خۆیان بۆ ڕانەگیرا.. لە ڕۆژی ٨ی شوباتی ١٩٢٥ەوە دەست کرا بە شۆڕش[١٠] شێخ سەعید ناردی بە دوای پیاوە گەورەکانی کورداو شۆڕشەکەیان کرد بە چەند بەرەیەکەوە، بە مەرجێ هەر بەرەی بە دەست یەکێکیانەوە بێو بێ ترس بجەنگێ لە ڕێی مافی کوردو چارەنووسی کوردستانا.

بە ١٠-١٥ ڕۆژ شۆڕشگێڕەکان توانییان لە بەرەی (خالد پاشای حەسەنان)ەوە ناوچەی وارتوو، مووش، خەنس، بەتلیس داگیر بکەنو مل بنێن ڕووەو ئەرەزرۆم.

وە لەبەرەی (شێخ شەریف)ەوە "مەلەکان، پینگۆل، پالۆ، گەنج، ئەلعەزیز، داراهینی، خەربوت" یان داگیر کردو ڕوویان کردە (سیواس).

شێخ سەعید خۆیشی هەر لە پیرانەوە بە هەرچی قەزاو ناحیەی دیاربەکرەوە هەیە هەمووی داگیرکردو ئەیوست بچێتە ناو شاری (دیار بەکر)ەوە..بۆ ئەنجام شێخ سەعید توانی بگاتە شاری دیار بەکرو داگیری بکات.. وە ئالای کوردستانی لەسەر قەڵای دیاربەکر هەڵ بکات..

حکومەتی تورکیاش کە زانی ناتوانێت ڕقو سەرگەرمیو خۆ بەخت کردنی شۆڕشگێڕەکانی کورد بکوژێنێتەوە، هەر بە گەرماو گەرمی کارگێڕانی کۆمیتەی سەروی (کۆمەڵی ئیستقلالی کورد)ی گرت کە

---

[١٠] لە ٤ی مارتی ١٩٢٥دا شێخ سەعید بەیاننامەیەکی بڵاوکردەوە لە کۆتایی ئەم نامیلکەیەدا بیخوێنەرەوە.

لە ئەستەمبول دانەنیشتن، وە خستیەیە بەندیخانەوە.. وە هەروەها کە زانی تازە شۆڕشگێڕەکانی کورد کوردستانیان داگیر کردووەو هیچ چاری نەماوە، وەهەستی بەوە کرد ئەگەر زوو فریای خۆی نەکەوێ شوێن بەخۆیشی لەق ئەبێ.. بە پەلە پروزێ هاواری بردە بەر حکومەتی فەرەنسە کە ئەوکاتە سوریای لەژێر دەستا بوو، بەڵی پاڕانەوەو داوای لێ کرد کەوا رێی بدات بەهۆی خەتی شەمەندەفەری سەر سنوری حکومەتی تورکیاو سوریاوە، لە "ئەنقەر"ەوە هێزو سوپا بنێرێ بۆئەوەی لە دواوە ئەو شوێنانە داگیر بکاتەوە کە شۆڕشگێڕەکان داگیریان کردووەو بەسەریا تێ پەڕ بوون. بۆئەوەی ئەم شۆڕشە بکوژێنەوە کە تورکیای خستۆتە گێژاوی ورییەوە.

فەرەنسای ئیمپریالیزمی چەپەڵیش کە دوژمنی گەلانی ئازادی خوازە، بەمە قایل بوو، وە بە ئارەزووی ئەتاتورک رێی بۆ هێزی تورکیا کردەوە کە بە خەتی شەمەنەفەری سەر سنورا بێن و لە دواوە لە ناکاو بدەن بەسەر شۆڕشگێڕەکانی کوردا.. لە کاتێکدا لەو لاوە شۆڕشگێڕەکان شەڕیان لەگەڵ ئەو هێزە ئەکرد کە بەرامبەر "دیاربەکر" وەستا بوو، لەناکاو لە دواوە ئەو هێزە گەورەی بەهۆی خەتی شەمەنەفەرەوە هات دایان بەسەریانا، ئەو کاتە شێخ سەعیدو شۆڕشگێڕان کەوتنە نێوانی دوو ئاگرەوە. لە هەموو لایەکەوە هێزی تورکیا گەمارۆی شۆڕشگێرەکانی کوردیان دا، لەپاش ئەوەی شەڕێکی زۆریان کرد. شۆڕشگێڕەکان نەیان توانی دەرەقەتی ئەو هێزە گەورەیەی تورك بێن کە هەر چوار لایان لێ تەنێ بوون، هەر چۆنێ بوو بە شەڕ لایەکیان دڕ پێداو دیار بەکریان بەجێ هێشت و گەرانەوە بۆ (وارتۆ).

جەنگی زەرداری

لە دوای شکاندنی شۆڕشگێڕەکان و گەڕانەوەیان بۆ "وارتۆ" ژەندرمەکانی تورك هەرچی دێیەکیان بهاتایە بەردەم ئەیان سوتان و پیاوو ژن و کچ و پیرەمێردو پیرێژن و منالی ساوایان ئەکوشت، یان هەر لە خانوەکانیانا ئەیان سوتاندن.. وە لەوە خراپ تریش جگە لەوەی لە سنوری مرۆڤایەتیان کردبووە دەرەوە. هێرشیان ئەبردە سەر ناموسی ئافرەتە بەشەرەفەکانی کوردستان، هەتا زۆر لەو ئافرەتانە لەبەر ناموس و حەیای خۆیان هیچ دالدەیەکیان نەئەما، بۆ ئەوەی نەکەونە دەست ژەندرمە بێ فەڕە تاوانکارەکان ئەچونە سەر لوتکەی چیاکان، پێش ئەوەی دەستی ژەندرمەکانیان بگاتێ خۆیان فڕێ ئەدایە خوارەوەو خۆیان ئەکوشت، وە جگە لەوەش ئەو ژەندرمە بێ بەزەییانە.. ئەو ویژدان تۆپیاوانە، تەنانەت منالی یەك دوو سالان و سەر بێشکەشیان توش بوایە کە هێشتا ئاگای هیچیان نە ئەزانی و ئەشنانەوەو دەمیان بە زەردەخەنەو پێکەنینەوە بوو، هەلیان ئەدان بە ئاسماناو نیزەکانیان ئەدایە بەر پشتیان لە کاتی کەوتنە خوارەوەیاندا نوکی نیزەکانیان لە پشت یان سکیانەوە دەرئەچوو. کە ئەشمردن هێشتا لێویان هێلی زەردەخەنەو شنانەوەکەیانی لەسەر کێشرا بوو.. بەو جۆرە هەلمەقۆیان بە منالە ساواکانی کورد ئەکرد بە نوکی نیزەگلاوە تاوان کارەکانیان کە بە خوێنی خەلکی کوردستان توێژالی سووری گرتبوو..

ئیتر بەو جۆرە توشی هەر دێیەك، هەر شارێك بوونایە گیانداریان لێ ئەبڕی و قڕیان تێئەخست، بەو شێوە نامرۆییە حکومەتی تورکیای

تاوانکاری نۆکەری ئیمپریالیزم ئەو کردەوە نارەواو نالەبارانەی ئەنواند بەرامبەر بە گەلی کورد. لەگەڵ ئەوەشا مرۆڤایەتیو گەلانی سەر رووی جیهان کە بە چاوی خۆیان ئەیان دیو بە گوێی خۆیان ئەیان بیستو هەواڵی گەلی کوردیان ئەزانی، چاویان لە ئاستیا ئەنوقانو رووی خۆیان لەو باسە وەرئەگێراو گوێی خۆیان لێ کەڕ کردبوو، وە ئەوەیان پەڵەیەکی رەشی گەورەیە بە ناوچەوانی گەلانەوە، بەرووی ئاوێنەی خەباتی بزوتنەوەی رزگاری نەتەوەکانی سەر رووی زەمینەوە. لام وایەو دڵنیاشم هەڵە نیمو قسەکەم راستە، چونکە مرۆڤایەتی "وەکو ئەڵێن" هەمووی یەك زنجیرەیەو هەر نەتەوەیەك لەسەر زەویا ئەڵقەیەکە لەو زنجیرەیەوە بەهەموویان ئەو زنجیرەی مرۆڤایەتیان پێك هێناوە، مانای ئەوەیە ئەگەر مرۆڤێك لەبەر چاوی یەکێکی تریان بکوژرێت، یان کۆرپەکانی نەتەوەیەك لە بەردەمی خۆیانا بەبەر چاوەیانەوە زۆردارێك شەلم کوێرم ئاپارێزمانە قریان تێ بخاو لەناویان بەرێو بیان کوژێ، پێویستە هەر هیچ نەبێ دڵیان پێی ناخۆش بێو بەلای کەمەوە ناوچەوانیان لوچ و گرژییەکی پێ ناخۆش بوونو بەزەیی تێ کەوێ، بە تایبەتی گەلی کوردیش کە ئەڵقەیەك بێ لەو زنجیرەیەو بە بەرچاوی مرۆڤایەتییەوە وای بەسەر بێو کەسێك یان نەتەوەیەك نەبێتەنانەت پێ ناخۆش بونی خۆیشی دەربڕێ، بە راستی ئەگەر بیری لێ بکەینەوە زۆر جێی داخ و ئەفسوسە لە کاتێکا ناوی خەباتی گەلانو مرۆڤایەتی یەنن و نەتەوەکەشمان وای بەسەر هاتبێ.. بۆیە بە گوستاخانەوە ئەو هێرشە رەواو راستە ئەبەمە سەر مرۆڤایەتی لەو کاتەداو لە بارەی ئەو باسو رووداوەوە.

شۆڕشەکە چۆن کوژایەوە؟!

شێخ سەعیدیش بۆی دەرکەوت ئەگەر وا بڕوات هەتا بێت شۆڕشەکە رووەو کپ بوون ئەڕوات، وە لەگەڵ ئەوەشا هیچ کەسێك پشتیان ناگرێو بەزەیی پیایانا نایەتەوەو لەسەریان نایەتە گوفتار، ویستی بچێ بۆ کوردستانی ئێرانو لەگەڵ کوردەکانی ئەوێشدا رێك بکەوێت بۆ ئەوەی ئەوانیش یارمەتی شۆڕشەکە بدەنو کوردستان لەدەست ئەو زۆرداریو چەوسانەوە رزگار بکەن.

سەرۆکی بەرەکانی شۆڕشی کۆکردەوەو ئەوەی بۆ دەرخستو ئەو تەگبیرو نیازەی خستە بەردەستیان. ئەوانیش هەموو پەسەندیان کردو لەپاشا بۆ هەموو شۆڕشگێرەکانیان دەرخستو تێیان گەیاندن نیازیان چییە، هەروەها ئەوانیش پەسەندیان کردو خۆیان ئامادە کرد.

شێخ سەعیدو سەرۆکی بەرەکانی شۆڕش بڕیاریان دا کە لە (پردی ئەورەحمان پاشا)وە بپەڕنەوە بۆ بەری ئێرانی "کە ئەکەوێتە نێوانی چیای شەرافەدینەوە".

بەڵام لەو کاتەدا کە شێخ سەعید ئەم تەگبیرەی بۆ شۆڕشگێران ئەکرد نەیزانی کە وا (قاسم بەگ جبری)[16] کە یەکێ بوو لەوانەی لەسەر

---

[16] لەکاتی خۆیا قایمقامی (خەنس)بوو، خۆی بە کورد پەروەر دائەنا کە لەگەڵ شێخ سەعیدا ئەدواو بە دەم خۆی بەخت ئەکرد لە رێی کوردستانا تاکو شێخ سەعید بڕوای پێ کردو لەکاتی شۆڕشدا تەرخەمێکی زۆری ئەدایەو شۆڕشگێرانیش زۆر رێزیان لێ ئەگرت، ئەویش هەر لە پێش شۆڕشەوە پەیمانی لەگەڵ ئەتاتورکا بەستبوو کە یارمەتی بدات بۆ توانەوەی کوردو کوردایەتی.

زاری خۆی بە دڵسۆزی کوردو بزوتنەوەی رزگاری کوردستان (کوردایەتی) ئەزانیۆ فرمێسکی بۆ کورد ئەڕشت، لە یەکەم بزوتنەوەو هەڵگیرسانی شۆڕشەوە هەموو تەگبیرو ئامانجێکیانی لە ژێرەوە داوە بە حکومەتی تورکیا، -ئەویش حکومەتی تورکیا- بە هەموو هێزێکییەوە هەوڵی داوە کە تێکڕا تەگبیرو هەنگاوەکانی شۆڕش تێك بداو نەهێڵێت بگاتە ئامانجو بکوژێنێتەوە..

ئینجا شێخ سەعید بەوەی نەئەزانی کە زۆربەی بەسەرهاتی ئەو چەڵەمانەی کە ئەهاتنە ڕێی شۆڕش لە ناپاکیو خیانەتی (قاسم جبری) ناپاك بووە.

ئینجا ئەو ڕۆژەش کە شێخ سەعید نیازی وابوو بچێت بۆ ئێران، قاسم جبری لە ژێرەوە لە جاسوسیەتی خۆی دوانەکەوتو ئاگاداری کاربەدەستانی حکومەتی ئەتاتورکی کرد، حکومەتی تورکیاش هەرچی هێزی هەبوو ئەمبەرەو بەری ڕێگاکەو پردەکەیان گرت کە وەکو وتمان ئەکەوێتە دۆڵێکی چیای شەرافەدینەوە.

کە کاتێك شۆڕشگێرەکان ئەڕۆیشتنو گەیشتنە ئەوەی لە پردی (ئەورەحمان پاشا) بپەڕنەوە، ئەیان زانی کەوا لەسەر تەگبیری (قاسم جبری) ناپاك هێزی تورکیای چەپەڵ ئاگادارەو ئەم لاو لای پردەکەی گرتووە، کە ئەمان گەیشتنە ناوەراستی پردەکە، کاتێکیان زانی دەست ڕێژیان لێ کرا، شۆڕشگێرەکانیش هیچیان بۆ نەمایەوە بەهەر حاڵو بەرهەڵستییەك بوو خۆیان گەیاندەوە سەری پردەکەو کەوتنە شەڕ لەگەڵیانا، کە لە نێوانی هەردوولادا بوو بە تەقە، هەرکە چەند کەسێك شەهید کران (قاسم جبری) چەپەڵ ویستی بڕواو ئیمانی شۆڕشگێرەکان بێ هێز بکاتو بیان خاتە شڵەو دوو دڵییەوە.. بۆیە خێرا خێرا پێی

ئەوتن (تازە ئێمە شەڕمان بۆ ناکرێ، ئەوان زۆرن‌و ئێمە کەمین.. با خۆمان بدەین بەدەستەوە..) پەیتا پەیتا ئەم قسانەی ئەدا بە گوێی شۆڕشگێڕەکانا. کەزانی بەقسە دەست لە شەڕ هەڵناگرن‌و هەر ئەجەنگن، هەڵسایە سەر پێ‌و ئاڵای سپی هەڵگرت بە مانای ئەوەی شکان‌و خۆیان دابەدەستەوە.. کە شۆڕشگێڕەکانیش ئەمەیان دیی، کە قاسم جبری لە سەرێکەوە خۆی لە هەموویان بە زیاتر ئەزانی‌و ئەوانیش وەك لەسەر زاری خۆی بە دڵسۆز ئەزانی، بە دڵسۆزیان ئەزانی.. ئەوە بوو بووە هۆی ئەوەی هەموویان هەڵسان‌و چەکیان فڕێداو دەستی خۆدانە بەدەستەوەیان هەڵبڕی.. هەر چەند شێخ سەعید هاواری کردو بانگی کردن بێ سوود بوو، تازە کار لەکار ترازا..

ژەندرمەکانیش خێرا هاتن دەست بەجێ شۆڕشگێڕەکانیان باڵ بەست کردو بە شێخ سەعیدەوە دایاننە پێش.

بەو جۆرە لە ٢٤ی نیسانی ١٩٢٥دا، شۆڕشە مەزنەکەی دیاربەکر کوژایەوەو شۆڕشگێران لە ئەنجامی خیانەت‌و ناپاکی قاسم بەگ جبریدا گیران‌و خرانە گرتوخانەو زیندانەوە.

بەشی هەموو ناپاکێك

لەپاش ئەوەی شێخ سەعیدو شۆڕشگێران بەند کران (قاسم جبری) ناهەموارو ناپاك چوو بۆ لای ئەتاتورك، کرنوشی بۆ بردو پێی وت (.. جەنابتان بەڵێنتان دابوو کەوا هەر کەسێك سەر بە حکومەتی تورکیا [illegible] هەوڵ بدات شۆڕشی دیاربەکر بکوژێنێتەوەو دژی کوردەکان بێ‌و پارەمەتیشیان بدات. پاداشتی بەنرخی ئەدەنەوە جگە لەماڵ‌و موڵك‌و زەوی‌و زارو خانوو بەرەو موچەیەکی باش، وە خۆتان ئەزانن من هەر لە مێژەوە لە گەڵتانم‌و یەکەم کەس بووم کە کۆسپی گەورەم بە شۆڕش‌و بزوتنەوەی کوردەکان دروست ئەکرد، وە هەروەها منیش بووم توانیم شۆڕشی دیار بەکر بکوژێنمەوە بە یارمەتی‌یە گەورە گەورەکانم وەکو جەناب[illegible] [illegible].. ئێستاش بۆ ئەوە هاتوومەتە خزمەتتان..).

بەلام، وەلام‌و پاداشتەکەی ئەتاتورك بۆ قاسم جبری ناپاك دەرکردن‌و قسەی ناشیرین بوو، وە پێی وت (تۆ بۆگەنەکەی خۆت بە کەڵك نەهاتی ئێستا [illegible] بۆ ئێمە ئەکەیت.. چاك تر وایە پێش ئەوەی سزات بدەم‌و تاوا[illegible] رت بکەم، چونکە تۆش هەر لەگەڵ شۆڕشگێرەکانا بوویت برۆ دەرەوە.. دەی..) ئەویش بێ ئابڕوانە کە چارەنوسی هەموو ناپاکێکە ئێستا بە سەرشۆڕی لە (وارتۆ) ئەژی.. بەلام گەلی کورد هەر بە گلاوەی ئەزانێت‌و بێ بەری‌یە لە هەموو ئەو کەسانەی خۆیان بە کورد ئەزانن‌و ناپاکی لە ئامانج‌و مەسەلەی کوردو بزوتنەوەی رزگاری کوردستان ئەکەن.

خنکاندنی قارەمانانی شۆڕش

ئینجا بێینەوە سەر جۆری خنکاندنی قارەمانەکانمان.. کە کاتێ شۆڕشگێڕەکان لە ٢٤ی نیسانی ١٩٢٥دا گیران، کۆمیتەی سەروی ئیسقلالی کوردیش کە لەوەو بەر گیرا بوو لە ٢٤ی مایسی ١٩٢٥دا فەرمانی خنکانیان دەرچوو، بە دامەزراندنی کۆمەڵی ئیستقلالی کورد تاوانبار کران، تاکو ٢٧ی مایس لە بەندیخانەدا هێشتیانەوە بۆ سزادان و جۆرەها ئەشکەنجە، بەو پێیە بێ ویژدانانەی خۆیان سزایان ئەدا.. لە رۆژی ٢٧ی مایسی ١٩٢٥دا، هەر حەوت کارگێڕەکەی رەها کۆمیتەی سەرووی (کۆمەڵی ئیستقلالی کورد) "شێخ عەبدولقادری نەهری، دکتۆر کەمال فەوزی، دکتۆر فوئاد، شێخ محەمەد، شێخ عەبدولقادر، کورسەعدی، حاجی ئەختی محامی، خوجە عەسکەری" لە دیاربەکر لە سێدارە دران، وە هەندێکی کەیان لەگەڵ شێخ عەبدولقادرا مەحاکەمە کران، بڕیارەکانیان دوا خست بۆئەوەی لەگەڵ شێخ سەعیدا مەحکەمەیان بکەن، ئەوە بوو رۆژێک پێش خنکاندنی شێخ عەبدولقادرو هاورێکانی واتە لە ٢٦/مایسی ١٩٢٥دا دەستیان کرد بە مەحکەمە کردنی شێخ سەعیدو هاورێکانیو لە ئەنجامدا تاوانباریان کردن بە دامەزراندنی حکومەتی کوردستانو جیابونەوەو بوونە هۆی هەڵگیرسانی شۆڕشەکە، بەو جۆرە محاکەمەیان هەتا مانگێکی خایان، لە پاشا لە رۆژی ٢٧ی حوزەیرانی ١٩٢٥دا بڕیارەکانی مەحکەمەیان خوێندەوە کە بە شێخ سەعیدەوە (١٠٣) کەسیان فەرمانی خنکاندنی درا بەسەراو ئەوانی تریش لە (٢٠) ساڵیەوە تا بەندی هەتا هەتایی

بیان گرە، ئەو مەحکەمە چەپەڵە کە ناوی خۆی نابوو (مەحکەمەی ئیستقلال) فەرمانی نارەوای بەسەرا دان، ئەو (١٠٣)کەسەی کە فەرمانی خنکاندنیان درا بەسەرا (٤٧)یان لەسەر کردەو پیاوە گەورەکانی کورد بوون و (٥٦)کەسەکەی تریشیان لە لاوە دەرکەوتووە چاپوکە جگەر سۆزەکانی کورد بوون.

لە شەوی ٢٨ی حوزەیرانی ١٩٢٥دا، مانگەشەوێکی تریفەداری زۆر خۆش بوو لە سەعات ١٢ی شەوی زەوا، دەستگای مەحکەمەی ئیستقلالی چەپەڵی تورکی هەر (١٠٣)یان دانە پێش بۆ سەر ئەو ریزە قەنارەیەی کە لەسەر شورەی (دیاربەکر) بۆیان هەڵخستبوون، لە کاتی لە سێدارە دانیشیانا وەستا بوون بە دیاریانەوە. ئەو سەرکردە کوردانەی لە سێدارە دران و بە تەواوی ناسراین ئەمە هەندێکیانە کە توانیمان ناویان بزانین (شێخ سەعیدی پیران، شێخ شەریف، شێخ عەبدوڵڵای مەلەکان، کامل بەگ، بابان بەگ، شێخ شمسەدین، رەشید بەگ، تەیمور بەگ، رەئیس بەحری، مەقسود بەگ، عەلی بەگ، حسێن بەگ، مەلا جەمیل، نوح بەگ، یوسف بەگ و.ز لەگەڵ ئەوانی تریشدا)[17].

شێخ سەعیدیان لەولاوە راگرت و ئەوانیان یەکە یەکە ئەیردە سەر سێدارەو هەڵیان ئەواسین، بەڵام هیچ کامیان لۆچی گرژی و پێناخۆش

---

[17] زۆر کەس لە سێدارە دانی شێخ سەعیدی پیران و هاورێکانی لە بەرواری ٢٩ی حوزەیرانی ١٩٢٥ دائەنێن، رەنگە وای دابنێین کە گوایە لە سەعات (١٢)ی نیوەشەو بەو لاوە لەسەر ٢٩ حوزەیرانە، بەڵام هەموو کوردەکانی تورکیا ٢٨ی حوزەیران دائەنێن بە لە سێدارەدانیان، چونکە لە پێش سەعات ١٢دا بردویانن بۆ سەر سێدارەو لە سەعات (١٢)دا دەستیان کردووە بە خنکانیان، لەبەر ئەوە راستی بەرواری خنکاندنیان ئەبێ ٢٨ی حوزەیران دابنێن بەیادکردنەوەیان.

بوونــی نەنەکەوتــە ناوچــەوان، بــەڵکو بەرووریــەکی خــۆش‌و (بــژی کوردستان)ەوە پەتەکەیان ئەکردە گەردنیان.

که هەموویان کردن بە دارا جگە لە شێخ سەعید کە دواکەس بوو، ئینجا هــاتن پــەل ئەویشیان گـرت بـۆ سـەر سـێدارە، بــەڵام ئــەو بــە زەردەخەنــەوە دەســتی لــە دەســتیان راپســکان‌و خــۆی چــووە لای سێدارەکەو سـەری هـەڵبڕی بۆ ئاسمـان، سـەیری مــانگی ئـەکرد کـە خەرمانەی دابوو، وایان ئەزانی، ئەبێ فرمێسك بەسەر ریشە سپی‌یەکەیا بێتە خوارەوە!. بەڵام بە پێچەوانەوە بە زەردەخەنەیەکی پڕ لە هیواوە، وردە وردە چاوی وەرگێرا بـەلای دەستەی مەحکمەکـەوە کـە لەلایـەوە وەستا بوون‌و ڕووی تێ کردن‌و وتی:

(ئەمشـەو مانگـە شـەوە.. سوپاس بۆتـۆ خـوای گـەورە کـە ئێمـە شەویشمان هەر ڕۆژە، چونکە دەروونمان تاریکی تیا نی‌یە.. وە ئەمرۆش ئێمە ئەبینە قۆچی قوربانی بۆ ئازادی کوردستان.. وە ئێمە برگەیەکین لەو قوربانیانەی لاشەکانمان ئەکەین بە پرد بۆ ئەوەی کورد بەسـەریا بپەڕێتەوە بۆ بەری ڕزگاری‌و ئازادی.. وە ئـەو مانگـە جوانـەی کـە بـە ئاسمانەوە خەرمانەی داوەو ئەدرەوشێتەوە ئەوە هیـوای کـوردە. ئـەو ئەسـتێرە گەشــانەی دەورو پشتیشــی ئــەو قۆچانــەن کــە لــە ڕێی کوردستانا بەخت بوون‌و ئێستا بـە ئاسمـانی کوردستانەوە پرشـنگ ئەدەن‌و ئەدرەشێنەوە، پێویست ناکات کەس بۆ ئێمـە بگری، وە داوای ئێمە کەس‌و کارمان‌و هـەموو کوردێك ئەوەیە تەنانـەت دڵیشیان تـەنگ ئەبێ، بەڵکو پێ‌بکەن‌و شانازی بکەن کە ئێمە لەڕێی خواو کوردستانا ئەڕۆین‌و دوعای خێرمان بۆ بکەن.. بەڵام ئێوە بۆ خۆتان بگریـن هـەی تاوانکارینە کە ڕۆژێك یەت گەل کورد ئەم ڕۆژەتان بەنێتەوە بەر چاو..)

ئەمەی وت و دانەوی یەوە بۆ زەوی و مشتێ لە خۆڵەکەی هەڵگرت و ماچی کردو سەری بۆ ئاسمان هەڵبڕیەوە (وتی خوایە خۆت ئاگاداری ئێمە لە پێناوی ئەم خاکە پیرۆزەدا ئەمڕۆین، کە پێی گڵاوی زۆرداران و بیگانەی لێ ببڕین..) ئەمجارەش مستە خۆڵەکەی دەستی ماچ کردەوەو وتی (.. بەڵێ ئێمە لە ڕێی تۆدا ئەمڕۆین، تکامان هەر ئەوەیە ئەو خوێنەی ئێمەو هەموو شەهیدان کە ئەڕژێنە سەرت بیکەی بە گوڵاڵە سورە لە هەموو لایەکا، بۆ ئەوەی نیشانەی خوێن ڕشتنی ئێمەو تۆڵە سەندنەوەی خەڵکی کوردستان بێ...) ئیتر ژەندرمەکان گەیشتە تینیان و خۆیان بۆ ڕانەگیراو بەسەریانا خوڕی و بێدەنگیان کرد، بە ڕقەوە پەتەکەیان کردە گەردنی و لەقەنارەیان دا.

بەو جۆرە (١٠٣) سێدارە، هەریەکەی لاشەی کوردێکی پێوە هەڵواسرا بوو، بەریز وەك قولاپی قەسابی لەسەر شورەکانی دیار بەکر ڕیز کرابوون.

هەرگیز لەبیر ناچن

بەو جۆرە، ئەو (١٠٣)قارەمانانەمان لە ٢٨ی حوزەیرانی ١٩٢٥دا لە شاری (دیاربەکر) بە دەستی کاربەدەستانی فاشیزمی تورکیا لە سێدارە دران.

ئینجا ئەو یادە نەک تەنیا هەر ئەو رۆژە بوو کە (٣٥)ساڵ لەمەوبەر ژەندرمە بەکرێ گیراوەکانی تورکیا لە شاری (دیار بەکر)ی خەباتکەری جوانکیلانەدا (١٠٣)سێدارەیان لەسەر شورەکان بەرێز بۆ نیشتمان پەروەرانی کورد هەڵخست.. شاری دیاربەکری جوان و رازاوەو بێ تاوانیان بە خوێنی کۆرپەکانی خۆی سور کردو پێی تاوانیان نایە سەر خاکە بە نرخە پیرۆزەکەی.

ئینجا وەکو وتمان ئەو یادە بەنرخە تەنیا هەر ئەوە نەبوو وەک رووداوێک هەر ئەو رۆژە باس کرابێ و ئیتر باسی نەمێنێ، بەڵکو گەلی کورد ئەمە (٣٥)ەم جاریەتی یادی ئەوە ئەکاتەوە کە (٣٥)ساڵ لەمەوبەر ژەندرمە تاوانکارە کۆنەپەرستەکانی تورک دژی ئازادی گەلەکەمان وەستان و قارەمانانی شۆڕشە خوێناویە مەزنەکەیان لە سێدارە داین.

وە نەبێ نەتەوەی کورد ئەوەی لەبیر بچێتەوە.. بەڵکو ساڵ لەگەڵ ساڵ زیاترو بە پەرۆش ترەوە کۆرپەکانی کوردستان ئەمەیان لەبیر ناچێتەوەو یادی نوێ ئەکەنەوە..

وە وەنەبێ ئەو شەهیدانە کە خوێنیان رژایە سەر خاکی کوردستان بەبێ خاوەن لە ترسی ژەندرمەکانی تورک نێژرابن!!.. نەخێر.. بە

پێچەوانەوە. بەڵکو هەرچەندە ژەندرمە بێ ویژدانە بەکرێ گیراوەکانی ئیمپریالیزم بە دزی خەڵکی کوردستانەوە خستیانە گۆڕەوە.. بەڵام گیان و دڵی هەموو کوردێك لە دوایانەوە لەگەڵ تەرمە پیرۆزە شەهید کراوەکانیانا لەڕۆیشتن و بە سرودی (ئەی رەقیب) ەوە، رەوانەی دوایانەیان کردن..

ئاسۆی کوردستانی خۆشەویست وەك بە خوێن گیرا بێ سور هەڵگەرا. دایکە خۆشەویستە بەساڵا چووەکەمان (کوردستانی دڵ هەڵقرچاو) چراوگەی فرمێسکی خوێنینی بەسەر سنگ و رویا ئەهاتە خوارەوە..

بەڵێنیدا ئەو کۆرپانەی لەمەولا لە دایك ئەبن، ئیتر ئەبێ بەو خوێنە گەشە سورە شۆڕشگێڕەی شەهیدەکانمان گۆش بکرێن و شەو نخونیان بەسەرەوە بکێشن تا پەروەردەو گەورەیان ئەکات. بۆ ئەوەی بتوانن لە ئەنجاما نەك تەنها تۆڵەی کۆرپە شەهیدەکانی پێ بکاتەوە، بەڵکو بۆی ببنە سوارەی پارێزەرو سوپایەکی جگەر گۆشە قڕ لە زۆردارو بێگانەی ناو لانەکەی خۆیان بخەن و نەهێڵن لە سنور بێن بەم دیوا، تاکو تۆزێ هەناسەی حەوانەوە بدات و پشوو وەرگرێ و ئیتر توشی دەردی سەری و بێ دەرامەتی نەبێ.

هەر بۆ ئەوەشە کە مێژووەکەمان ناهێڵێ ئەوەمان لەیاد بچێتەوە.. ئێمەی کوردیش هەتا هەتایە هەر یادیان ئەکەینەوەو هەموومان بەیەك دەنگ هاوار ئەکەین، بژی یادی شەهیدانی رێی رزگاری کوردو کوردستان.

بەغدا—عوزێری

٢٨ی حوزەیرانی ١٩٦٠.

شۆڕشەکە بۆ سەرنەکەوت

ئەبێ ئێمەی کورد ئەو هۆیە بنچینەیی‌یانە بزانین که بوون بەهۆی کوژاندنەوەو سەرنەکەوتنی ئەو شۆڕشە مەزنەیەی دیار بەکر، بۆ ئەوەی پەندو وانەی لێ وەرگرین‌و جارێکی‌تر توشی ئەو هەڵانە نەبینەوە، ئەوەش ئەمانە بوو:

١.ئەو هەڵە گەورەیەی کۆمیتەی سەرووی کۆمەڵی ئیستقلال کورد، کە هەموو نهێنی‌یەکانی کۆمەڵیان خستە بەردەمی کابرای گەوزکی تورکی، کە خۆی کردبوو بە ئینگلیز وە بوو بەهۆی ئەوەی حکومەتی تورکیا هەموو نهێنی‌یەکانی کۆمەڵ بزانێ‌و بە ئارەزووی خۆی لە کورد بدات.

٢.بەهەڵە چوونی رەزای برای یوسف زیا و کوڕەکانی ئەرەزرۆم لە ناوەڕۆکی ئەو بروسکەیەی یوسف زیا لێ ی دابوو بۆ ئاگاداری لە بەتلیسەوە.

٣.بەر بەرەکانی لە نێو عەشایەرەکانی کوردا لەسەر رووناکی لەشکری حەمیدیە کە سوڵتان عەبدولحەمید دروستی کردبوو هەر بۆ ئەو نیازە.

٤.ساوایی کۆمەڵی ئیستقلال کوردو جێگیر نەبوونی بە تەواوی لەناو دڵی خەڵکی کوردستانا.

٥.دەست کردن بە شۆڕش پێش ئەو کاتەی کۆمەڵی ئیستقلال کورد دایئابوو.

٦.ناپاکی (قاسم جبری) بێ‌ئەمەکی کە بە قەدەر هەموو هۆیەکان کاری کردە سەر کوژانەوەی شۆڕشەکە.

بەیاننامەی شێخ سەعید لەکاتی شۆڕشدا

[18]تورکـان، عوسمانیـان داخەکـەم بـەناوی دیـین و خەلافـەتی ئیسلامی‌یەوە ئەمە (٤٠٠) ساڵە ئێمەیان بەرە بەرە دیل و ژێر دەست کـردووە، وە بـەرەو تـاریکی و نـەزانیان بردویـن، وەرێی نـەهاتیان هێناوەتە بەرمان، خۆیان مردووی بەشی زیندەخۆرن، وە لەگەڵ خۆیـان ئێمەش کیش ئەکەن، ئیتر مل کەچی بۆ زۆرداران و تاریکی پەرستان.

ئەم تورکانە هەر لە مێژەوە بە کۆچەری هاتونەتە ناومان وە بەفڕو فێڵ خۆیـان دامەزراندووە، وڵاتـی ئێمـەیان وێـران و داگیر کـردووە، کوردسـتان هـەرگیز وەك ئـەمڕۆ کـاول نـەبووە وە ئـاوا هێلانـەی بایەقوشان و شوێنی گورگان و بوزقوردانی تۆرانیـان نەبووە، وڵاتمان وابـێ بـەش و هـەژار نـەبووە بـەڵام حـاڵی ئـەمڕۆمان سـەرگەردانی و ماڵوێرانی‌یە، وە هیچ کوردێك، هیچ دیندارێك قبوڵ و پەسەندی ناکات.

پێویستە لەسەر هەمووان لەم ژیانە تاڵ و بێ بەختیە خۆمان رزگار بکەین لەبەر ئەوە پێویستە لە رێگەی راست و هەق پەرستی لا نەدەین،

---

[18] ئەم بەیاننامەیـەم لـە گۆڤـاری رۆژی نـوێی ژمـارە ٧ی سـاڵی یەکەمـەوە وەرگرت، کە نوسراوە لە ٤ی مارتی ١٩٢٤دا بڵاوکراوەتەوە، بۆ ئەوەی بەرواری هەموو رووداوەکان بەراستی بنوسم هەر لەو مەقاڵە پەنا هێنەرەم پرسی کە خۆی خەڵکی دیار بەکرە، وتی شۆڕشی دیاربەکر لە رۆژی ٨ی شوباتی ١٩٢٥دا دەستی پێ کرد، وە ئەم بەیاننامەیەش بیست و پێنج رۆژ دوای ئەوە دەرکرا واتە لە رۆژی ٤ی مارتی ١٩٢٥دا، وە بە هەموو ناوچەکانی شۆڕشدا بڵاوکرایەوە.

لە مردن نەترسین لەرێی هەق سەندنا نەبەزین، بۆ هەستی ئاوبانگی باپیران و گەل و وڵاتمان خۆمان و گیانمانی بۆ فیدا بکەین.

بەرامبەر بەسەربازانی تورك بەتایبەتی بەرامبەر بە ئەفسەران و سەرۆك و قوماندانەکانی تورك کە دەربارەی ژن و کچ و منالانمان زۆر بێ بەزەییانە ئەبزونەوە، وە بە پێچەوانەی دین کوشتار ئەکەن، بوەستن با تۆڵەی ئەم بەسەزمان و بێدەسەلات و بێچەکانە بسێنین و خوێنیان ون نەکەین، بەلام بەرامبەر بە دیل و زامداران نەرم و نیان بن..

بەرامبەر بەو سەربازە تورکانەش کە شەڕ ناکەن و خۆیان بەدەست ئێمەوە ئەدەن (تەسلیم ئەبن) پێویستە نەرم و نیان بین و وەك برای خۆمان رەفتاریان لەگەڵ بکەین لە شەڕا دەستتان ئەلەرزێ، لە مردن نەترسن چونکە ژیانێکی هیچ و پوچ دوور لە جیهان، ژیانی بێبەشی و بێ دەسەلاتی ژیانی پڕ خەم و سزاو ئاسۆر خەفەت و کەساسی بۆ هەموومان شەرمەزارییە، مردنێکی ئازایانە گەلێك لەو ژینە خۆشترە.

ئاشکرایە کە تورك بێ پەیمانن و بەرامبەر بە کورد زۆر زۆردارانەو نامەردانە ئەجولێنەوە، ئێمەی کوردیش ئەبێ دەرسێکی ئەوتۆ بە تورکان بدەین کە هەرگیز لەبیریان نەچێتەوە، وە رووی رەشی و رەفتاری گورگانەی تورکان بۆ هەموو جیهان دەرخەین کە چۆن بێکەڵك و ویرانە پەرست و گورگ و درندەو خوێنخۆرن.. لەباتی لەناو ئەم زۆردارانەدا بێ کەڵك بژین بەکۆمەڵ مردن لەرێگەی هەق و رزگاریدا شەهید بوون گەلێك شیرین و خۆشترە.

تا مردن ئێمەمانان بۆ ئەو برا کوردانە، بۆ ئەو منداڵە ئازدارانە کە لە دوای ئێمە ئەژین ئەبێ مەشق و دەرسێك لەگیان بازی ئێمە وەرگرن، وە بۆ دوارۆژی ژیانیان گەوهەرێکیان پێ ببەخشین. تا لەرێی هەق

پەرستی‌و رزگاری لانەدەن‌و بەرەو روناکی ژیان بڕۆن، بیان جولێنن.. هەوڵدەن بابە رویەکی سورەوە بژین. باهەمووومان لەرێی ئازادی‌و سەرفرازیدا بەکۆمەڵ بمرین‌و ناوو نیشانێکی بەرز بۆ نەتەوەکەمان پەیدا بکەین بە یەکێتی‌و برایەتی بەکۆمەڵ کۆشش کردن‌و راپەڕین زۆر بەرزی‌یە، وە ئەبێ بەجیهانی رابگەیەنین کە ئێمە بەرامبەر زۆرداری‌و نارەوایی‌و نادادی راپەڕیوین‌و بەرەنگاری بوینەتەوە، ئەبێ هەوڵ بدەین لە هەردوو دنیادا برایەتیمان راگرین‌و هەق پەرستیمان پەروەردە کەین تا بەرامبەر خواو هەق‌و ئادەمیزاد شەرمەزار نەبین‌و لە هەردوو دنیا بێ‌بەش نەبین.

ئەی گەل کورد، چاکەو خراپە بەدەست خۆمانە (بە بیرو کردەوەی خۆمان نەبێ هەرگیز رزگارمان نابێ، وەلەتاریکی‌یەوە ناگەینە روناکی) ئەبێ کۆشش بکەین ئینجا هەردوو دنیامان دەست کەوێ، لەژێر زۆرداری تورکانا زۆرماینەوە ئەگەر هەر چاوەڕوانی ئەوان بین بێ دەست‌و بێ‌گیان بۆگەن ئەکەین‌و ئەرزین.

ئەمە چوار چەرخە هەتا ئەمڕۆ تورکان مەشقی کینەو دوژمنایەتی‌و تەمەڵی‌و بێکاری‌و یەکتر کوشتن‌و تالان کردن‌و ماڵوێران کردنمان دا ئەدەن، هەرگیز نەزاکەت‌و نەرم‌و نیانی‌و یەکتری خۆش ویستن‌و لێ بوردن‌و زانست‌و هونەریان فێر نەکردوین. هەمیشە رێو شوێنی کۆچەریتیان نیشان داوین.. تاکەی واسست‌و بێ کەڵك دوژمن بە یەك بین؟.. ئیتر رۆیشتن لەسەر مەشق‌و رێگەی تورکان رۆیشتن بەس بێ.. هاوکاری لەگەڵ (کەمالی‌یەکان) بۆ کوردان چ بۆ دونیاو بۆ ئاخیرەت نەهاتی ئەبەخشی.. ئیتر بەرەو روناکی‌و ئازادی بەرەو برایەتی‌و ئادەمیزاد پەروەری..

کوردان، هەر لە چەرخی (مەم و زین)ەوە تا ئەمڕۆ ژیانمان ساز نەکرد، گیانی پاکی و باوو باپیرمان شاد نەکرد. ئاواتی ئەحمەدی خانیمان نەهێنایە دی، بۆیە پەرێشان و سەرگەردان ئەژین و دوژمنانمان بەخۆشادکرد.

ئیتر گیانی ئەحمەدی خانی، دەنگی شیرینی ئازادی (مەم و زین) بوڵند بکەنەوە، ئاواتی باوو باپیرانمان بژینەوە، ئامانجیان بێننە دیی.

ئەی گەلی کورد، زۆر باش ئەزانن کە لە رۆژی رەش و نەهاتیدا تورک هاواری بۆ کورد هێناوە، بەلاّم لە رۆژی خۆشیدا نەتەوەی کوردی نەناسیوە، وە لە دەست کەوتەکانمان کوردی بێبەش کردووە، وەنەك هەر ئاوا بێ پەیمانی نواندبێ و پەیمانی شکاندبێ، بەڵکو کە بۆشی هەڵ کەوتبێ نیزەو سۆنگی یەکەشی دەرهێناوەو بەرەو سنگی کوردی ئاراستە کردووە.. بەم رەنگە نامەردانە بە خیانەت پاداشتی کوردی داوەتەوە.. فاعتبروا یاولی الابصار.

شێخ سەعیدی نەقشبەندی-پیران.

ژیانی شێخ سەعیدی پیران

*شێخ سەعید کوڕی شێخ مەحمود کوڕی شێخ عەلیە، لە ساڵی ١٨٦٥ی زاینی لە دێی (گادار) لە کوردستانی تورکیا هاتۆتە دنیاوە.

*لەدوای ئەوەی تۆزێ نەش و نمای کردووەو گەورە بووە چۆتە دێی (پالۆ) کە ئەکەوێتە ناحیەی "مەنشی کورد" لیوای "گەنج"ەوە.

*شێخ سەعید لەسەر دەستی شێخ مەحمودی باوکیا تەریقەتی نەقشبەندی وەرگرتووە کە باوکیشی لە (شێخ عەلی)باوکی وەرگرتبوو، وە شێخ عەلیش لە (مەولانا خالد).

*شێخ سەعید لە شەرع و ڕێو شوێن و راوێژی ئاینیدا زۆر شارەزا بوو دەستێکی باڵای هەبووە، باوکی زۆری خۆش ویستووە چونکە گەلێ زیرەك و چالاك و چاونەترس بووە، گەلێ هەڵبەستی بە کوردی و عەرەبی و فارسی و تورکی وتووە.

*کە باوکی لە ساڵی (١٨٩٦)ی زایینیدا کۆچی دوایی کرد شێخ سەعید تەمەنی (٣١)ساڵان بوو، بوو بە جێنشینی باوکی لە هەموو کارو بارێکا.

*لە دوای مردنی باوکی چووە (خەنس) جێنشین بوو، لەوێ بوو هەتا ژەندرمەکانی ئەتاتورك زۆریان بۆ هێنا، بۆ ئەوەی خۆی لەو زۆر بۆ هێنانە رزگار بکات هەڵسا لە (خەنس)ەوە چوو بۆ دێی پیران بۆ ماڵی (شێخ عەبدولرەحیم)ی برای لەوێ مایەوە.. هەتا تەنگ پێ هەڵچنینی ژەندرمەکانی ئەتاتورك لەو رۆژەوە چووە دەرەوەو بوو بەهۆی هەڵگیرسانی شۆڕش لە ٨ی شوباتی ١٩٢٥دا.

*شێخ سەعید کوردو کوردستانی لە سەروو هەموو ئامانجێکی ئەگرت و بۆ سەرکەوتن و رزگار بوونی هەوڵی ئەدا بۆیە لە هەموو کۆمەڵ و رێکخراوەکانی کوردستانا بەشدار بووەو سەرکردەیی شۆرشی دیار بەکری خوێناوی کردو لە پێناوی ئازادی و رزگاری کوردو کوردستانا لە رۆژی ٢٨ی حوزەیرانی ١٩٢٥دا لەگەڵ (١٠٢)کورد پەروەری ترا بە دەستی کار بەدەستانی تورکیا خنکێنرا.. هەر (١٠٣)کەسەکەیان کران بەوریزە قەنارەیەدا کە لەسەر شورەکانی دیار بەکر وەك قولاپی قەسابی بۆ شۆرشگێرانی کورد هەڵخرابوون.

سەرچاوەکان :

شەرەفنامە	شەرەفخانی بەتلیسی
شۆڕشەکانی کورد	علادین سجادی
ئیماراتی بەهدینان	صدیق الدملوجی
یاداشتی (یەک)	رفیق حلمی
ڕۆژنامەی خەبات	ئۆرگانی پارتی دیمکراتی کوردستان
القضیة الکردیة	بلەچ شێرکۆ
گۆڤاری دیاری کوردستان	ژمارە ١٣-١٤/١٩٢٦
سیرة مصطفی کمال	محمد عزت
القضیة الکردیة	نعروف چیاوك